

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

**ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього
НАН України»**

**МІГРАЦІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ МОЛОДІ:
результати соціологічного дослідження
та нові виклики в умовах війни**

Науково-аналітична доповідь

Львів 2022

УДК [314.7:33.556]:316.346.3:314.143

Біль М. М., Махонюк О. В., Мульська О. П., Бараняк І. Є., Карп'як М. О.
Міграційна мобільність молоді: результати соціологічного дослідження та нові виклики в умовах війни: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2022. 72 с.

ISBN 978-966-02-9951-1

Науково-аналітична доповідь присвячена висвітленню результатів соціологічного обстеження міграційної мобільності молоді (на прикладі Львівської області), обґрунтовує перспективи соціологічних досліджень молоді в умовах російсько-української війни та повоєнного відновлення України. У ході апробації методики аналізування міграційної мобільності молоді визначено її основні просторово-часові характеристики, вплив міграції на розвиток і капіталізацію людського потенціалу молоді, можливості його використання у регіоні походження. Результати дослідження з виявленими низькими рееміграційними намірами молоді, які в умовах війни ще більше знижуються, актуалізують реалізацію довгострокової стратегії державної молодіжної політики України та вироблення механізмів підтримки молоді на регіональному і локальному рівнях.

Результати дослідження є корисними для представників органів державної влади й місцевого самоврядування, науковців, експертів у сферах регулювання міграції, молодіжної, освітньої, соціальної політики.

Рецензенти:

Гринькевич Ольга Степанівна, д.е.н., проф.,
професор кафедри статистики Львівського національного університету імені Івана Франка.

Шульц Світлана Леонідівна, д.е.н., проф.,
завідувач відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України».

Рекомендовано до друку Вченою радою ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» (протокол № 5 від 30 червня 2022 р.)

© ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2022

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Міграційна мобільність молоді як об’єкт соціологічного дослідження. Методичні підходи до обстеження.....	6
2. Просторово-часові характеристики досвіду міграційної мобільності молоді.....	9
3. Особливості навчання і зайнятості молоді за кордоном: захищеність, рівень оплати праці, можливості кар’єрного просування.....	14
4. Оцінювання впливу міграції на людський потенціал молоді.....	21
4.1. Вплив міграції на розвиток людського потенціалу.....	21
4.2. Вплив міграції на капіталізацію людського потенціалу.....	30
5. Можливості використання капіталізованого людського потенціалу в регіоні після повернення	35
6. Вікові особливості міграційної мобільності молоді.....	41
7. Перспективи соціологічних досліджень міграційної мобільності молоді в умовах війни 2022 року.....	45
Висновки і рекомендації.....	51
Список використаних джерел.....	56
Додатки.....	58

ПЕРЕДМОВА

*Яким не було б наше сьогодні,
мир – це наше завтра.*

Віктор Гюго

Досвід країн з розвинутою економікою показує, що державна молодіжна політика займає вагомe місце в системі пріоритетів національної безпеки і сталого розвитку. Взірцем підтримки молоді є країни Європейського Союзу, в яких діють численні програми та місцеві ініціативи, спрямовані на громадську активність молоді, створення сприятливих умов для її навчання, мобільності й розвитку. Програма Європейського Союзу «Молодь в дії» з супровідними проектами є потужним регулятором проактивної життєвої стратегії молоді.

Євроінтеграція України актуалізує перегляд пріоритетів державної молодіжної політики. Реформа децентралізації здійснила значний вплив на розвиток молодіжного середовища територіальних громад, реалізацію локальних програм «Молодь в дії». Однак на рівні держави молодіжна політика має несистемний характер. Необхідно, щоб вона поєднувала систему заходів, спрямованих на стимулювання демографічного відтворення населення, регулювання міграції молоді, розвиток інфраструктури й доступу до якісних освітніх послуг, сприяння зайнятості й підприємництва молоді. Інформаційно-аналітичною основою для обґрунтування пріоритетів державної молодіжної політики має бути *моніторинг* потреб і настроїв молоді, у тому числі їх міграційної мобільності.

Російське вторгнення в Україну 2022 року ще більше загострило проблеми, пов'язані з молоддю, зокрема щодо зростаючої зовнішньої еміграції молоді та поглиблення депопуляції населення. Україна опинилась у неконтрольованій ситуації з відсутністю об'єктивної інформації щодо чисельності населення та його статево-вікової структури. До вирішення питання якісної аналітики в умовах російсько-української війни важливо проводити соціологічні дослідження на предмет актуальних проблем розвитку українського суспільства. Питання міграційної мобільності молоді є доволі гострим, адже молодь є стратегічною соціально-демографічною групою населення, що потребує першочергової підтримки держави в рамках довгострокового планування розвитку.

З огляду на актуальність проблеми, науково-аналітична доповідь пропонує результати соціологічного обстеження міграційної мобільності молоді на прикладі Львівської області.

Науково-аналітична доповідь містить результати досліджень авторського колективу в рамках виконання другого етапу гранту дослідницькими лабораторіями/групами молодих вчених НАН України «Міграційна мобільність молоді Карпатського регіону України: проблеми збереження та розвитку людського потенціалу» (2021-2022 рр., державний реєстраційний номер 0121U110514).

Методика обстеження молоді на предмет міграційної мобільності набуває особливої актуальності при нових суспільно-політичних і безпекових викликах та умовах соціально-економічної нестабільності.

Доповідь складається з 7 підрозділів, висновків і додатків:

- *Перший підрозділ* розкриває основні параметри соціологічного дослідження та соціально-демографічні характеристики респондентів;

- *Другий підрозділ* визначає просторово-часові характеристики досвіду міграційної мобільності молоді;

- *Третій підрозділ* містить аналіз щодо особливостей навчання та зайнятості молоді за кордоном, зокрема що стосується її захищеності, рівня оплати праці, можливостей кар'єрного зростання;

- *Четвертий підрозділ* включає вагомі результати щодо оцінювання впливу міграції на розвиток і капіталізацію людського потенціалу молоді – стан здоров'я, освітній та інтелектуальний рівень, зміну доходів та майнового стану тощо;

- *П'ятий підрозділ* характеризує результати щодо можливостей використання капіталізованого людського потенціалу в регіоні після повернення;

- *Шостий підрозділ* визначає специфічні виклики міграційної мобільності молоді, виходячи з результатів перехресного аналізу відповідей респондентів;

- *Сьомий підрозділ* наводить авторський погляд щодо перспектив соціологічних досліджень міграційної мобільності молоді в умовах війни та соціально-економічної нестабільності.

Матеріали науково-аналітичної доповіді будуть корисними для науковців, які займаються міграційною проблематикою, державних управлінців у сфері регулювання міграції, молодіжної, освітньої, соціальної політики.

Авторський колектив:

Мар'яна Біль,

д.е.н., с.н.сп.

вступ, пп. 1, 6, 7, висновки і рекомендації,
загальна редакція.

Олександр Махонюк,

к.е.н., м.н.сп.

пп. 1, 2, 3,
технічна обробка і зведення результатів.

Ольга Мульська,

д.е.н., с.д.

п. 4 (4.1, 4.2),
загальна редакція.

Ігор Бараняк,

к.е.н., н.с.

пп. 3, 5.

Марія Карп'як,

к.е.н., с.н.сп.

пп. 2, 3.

1. Міграційна мобільність молоді як об'єкт соціологічного дослідження. Методичні підходи до обстеження

Дослідження міграційної мобільності молоді у працях вітчизняних науковців та в діяльності практиків виявило відсутність комплексного моніторингу даного індикатора, що дозволяє з'ясувати:

- потенціал міграції;
- стан і наслідки реалізації потенціалу міграції в контексті просторово-часових координат та з позиції наслідків для самої особи-мігранта, а також суспільства й регіону (країни) походження.

Для вирішення цієї проблеми нами запропоновано *три етапи* моніторингу міграційної мобільності молоді України¹:

Етап 1 – визначення кількісних показників щодо міграційної мобільності молоді шляхом розрахунку емпіричного показника (врахування варіативної частки зовнішньої міграції населення різних вікових груп);

Етап 2 – визначення основних характеристик зовнішньої міграції молоді та її впливу на розвиток і капіталізацію людського потенціалу особи-мігранта (особистісний вимір);

Етап 3 – визначення наслідків міграційної мобільності молоді з моделюванням її впливу на соціально-економічний розвиток (сферу зайнятості, ринки праці) та демографічну ситуацію (регіональний вимір).

З метою апробації другого етапу з жовтня 2021 року по січень 2022 року було проведено соціологічне опитування молоді з міграційним досвідом. Анкета опитування наведена в додатку А. Відповіді за всіма питаннями у кількісному й структурному значеннях наведені в Додатку Б. Опитування здійснювалось з використанням Google-форми². Для обробки й узагальнення отриманих даних використовувалось програмне забезпечення SPSS («Statistical Package for the Social Sciences» – «статистичний пакет для соціальних наук»).

Опитування проводилось через поширення анкети з використанням особистих соціальних контактів, а також соціальних мереж і груп Фейсбук – «Українці в Польщі», «Українці в Італії чи Італія по-українськи», «Українці в Австрії» «Українці в Швеції», «Українці у Франції «Ідеї без кордонів», «Українці в Чехії» та ін.

В опитуванні взяли участь 297 осіб, з яких 209 респондентів, які заповнили анкети та які сформули вибірку соціологічного дослідження.

Основні соціально-демографічні характеристики респондентів.

Регіон походження. Цільовою групою обстеження є *молодь Львівської області*, яка в результаті забезпечила 85,2% респондентів (178 осіб). До обстеження потрапили також особи з м. Київ (8 осіб) та з інших областей Західної й Центральної України – Івано-Франківської (7 осіб), Чернівецької (2 особи), Тернопільської (2 особи), Хмельницької (2 особи), Закарпатської, Дніпропетровської, Житомирської, Вінницької, Кіровоградської та Рівненської

¹ Біль М. М., Мульска О. П., Бараняк І. Є., Махонюк О. В., Карп'як М. О. Оцінювання впливу міграційної мобільності молоді на людський потенціал Карпатського регіону: наукове видання / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2021. 67 с.

² Вплив міграції на молодь України. Google-анкета. URL: <https://forms.gle/SAaxD4WZ1oZqTgMv8>

областей (по 1 особі). Відповіді респондентів з інших областей України теж було враховано з огляду на цінність кожного респондента – молоді з міграційним досвідом. Окрім того, це позитивний момент так званого «побічного» результату обстеження.

Вік. Керуючись правовим визначенням вікових меж молоді та додатковими вимогами до організації соціологічного опитування неповнолітніх осіб (до 18 років), цільовою групою респондентів було обрано осіб віком 18-35 років.

З огляду на специфіку формування і розвитку людського потенціалу в ході набуття життєвого досвіду, респондентів було поділено на вікові групи:

- 18-24 роки – період обрання місця навчання, здобуття освіти й першого досвіду працевлаштування;

- 25-29 років – період активного трудового життя, створення сім'ї;

- 30-35 років – період аналізу здобутого життєвого й трудового досвіду (рис. 1).

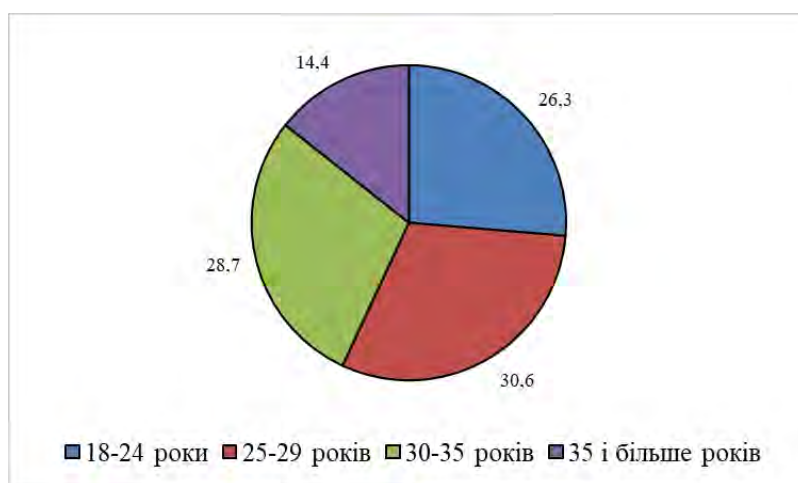

Рис. 1. Вікова структура респондентів, %

У ході опитування частина респондентів (14,4 %) виявилась віком понад 35 років, відповіді яких з огляду на цінність думки кожного респондента з міграційним досвідом були враховані також. Більше того, вони є важливими при з'ясуванні вікових особливостей розвитку та капіталізації людського потенціалу молоді.

Стать. Гендерні аспекти міграційної мобільності молоді є важливими до врахування, адже, незважаючи на значний прогрес у забезпеченні рівності прав чоловіків і жінок, особливості їхньої міграції зберігаються. Міграція жінок потребує додаткових досліджень з погляду ризиків торгівлі, інших злочинів, що є частішими, ніж для чоловіків.

В опитуванні розподіл респондентів за статтю склав наступне співвідношення: 54,1% жінок до 45,9 % чоловіків. Більш менш пропорційне представництво жінок і чоловіків дозволяє об'єктивно аналізувати всі відповіді без гендерних суб'єктивних оцінок.

Сімейний стан і наявність дітей. Дані соціально-демографічні характеристики респондентів є важливі для розуміння впливу особистісних чинників на потенціал і реалізацію їх міграційної мобільності. З відповідей 50,2 % перебуває в офіційно зареєстрованому шлюбі, 7,2 % проживає разом без

реєстрації, 42,6 % без сім'ї або розлучені. 57,4 % респондентів поки не має дітей. Більш менш пропорційне представництво молоді, яка вже створила свою сім'ю і без сім'ї теж дозволяє визначати особливості міграційної мобільності за даним критерієм.

Рівень освіти. Освіченість для міграційної мобільності молоді є вагомим критерієм перехресного аналізу. З одного боку, це потужний чинник міграції молоді, а з іншого, вищий рівень освіти може бути стримуючим чинником міграції з більшими можливостями зайнятості на батьківщині і навпаки.

За структурою відповідей основна частина респондентів має вищу освіту – 70,3 %, 18,2 % – професійно-технічну, 11,5 % – повну чи базову середню освіту.

Тип поселення. За типом поселення, в якому респондент проживає зараз або проживав до міграції, переважали мешканці обласних центрів – 48,8 %. 23,4 % проживали в містах без статусу обласного центру, 27,8 % – у селах і селищах міського типу.

Узагальнення основних соціально-демографічних характеристик респондентів представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Основні соціально-демографічні характеристики респондентів, %

№ з/п	Критерій	Структура відповідей	
1	Вік	18-24 роки – 26,3 30-35 років – 28,7	25-29 років – 30,6 Більше 35 років – 14,4
2	Стать	Жін. – 54,1	Чол. – 45,9
3	Сімейний стан	В офіційно зареєстрованому шлюбі – 50,2 Проживають разом без реєстрації – 7,2 Неодружені/незаміжні – 35,9 Розлучені або вдовці/вдови – 6,7	
4	Наявність дітей	Є діти – 57,4	Немає дітей – 42,6
5	Рівень освіти	Вища освіта – 70,3 Професійно-технічна освіта – 18,2 Повна чи базова середня освіта – 11,5	
6	Тип поселення	Обласний центр – 48,8 Інші міста – 23,4 Села, селища міського типу – 27,8	
7	Регіон походження	Львівська обл. – 85,2 Інші області – 14,8	

У цілому структурні характеристики респондентів відповідають регіональним соціально-демографічним особливостям, що дозволяє поширювати висновки на всю генеральну сукупність. Таке дослідження для повної репрезентативності необхідно проводити за методологією вибіркового обстеження домогосподарств. Авторський колектив ставив за мету запропонувати методику соціологічного дослідження міграційної мобільності молоді та провести пілотне обстеження для розуміння базових тенденцій і можливих загроз.

2. Просторово-часові характеристики досвіду міграційної мобільності молоді

Дослідження міграційної мобільності має окреслювати її просторово-часові характеристики, тобто визначати просторові аспекти міграції – географію (країну, регіон), відстань, окремі функціональні характеристики (тип поселення), а також часові аспекти міграції – періодичність (частоту) і тривалість.

Країна міграції. Аналіз географічної структури міграції української молоді дозволяє виявити пріоритетні напрями її виїзду за кордон. Це важливо для подальшої оцінки впливу економічних, соціальних, політичних, інституційних та інших факторів на розвиток міграційних процесів і формування міграційних коридорів, що допоможе розробити рекомендації щодо диверсифікації напрямків міграційної політики України. Доведено, що на географію міграційної мобільності молоді, зокрема освітню міграцію, впливають економічний потенціал країни, її туристична привабливість та міжнародна репутація закладів освіти, які в ній розташовані³. Відтак географія міграційної мобільності молоді є актуальним фокусом дослідження для з'ясування особливостей регулювання міграції (реєміграції) молоді в розрізі різних країн.

Значний вплив на формування вихідних міграційних потоків молоді чинять численні геополітичні та євроінтеграційні трансформації. Як показують результати соціологічного дослідження, основними векторами міграції для української молоді є країни ЄС, а також Англія, США і Канада. Понад третина респондентів були зосереджені у Польщі, ще 22 % – у Німеччині та Франції. Детальний розподіл представлений на рис. 2.

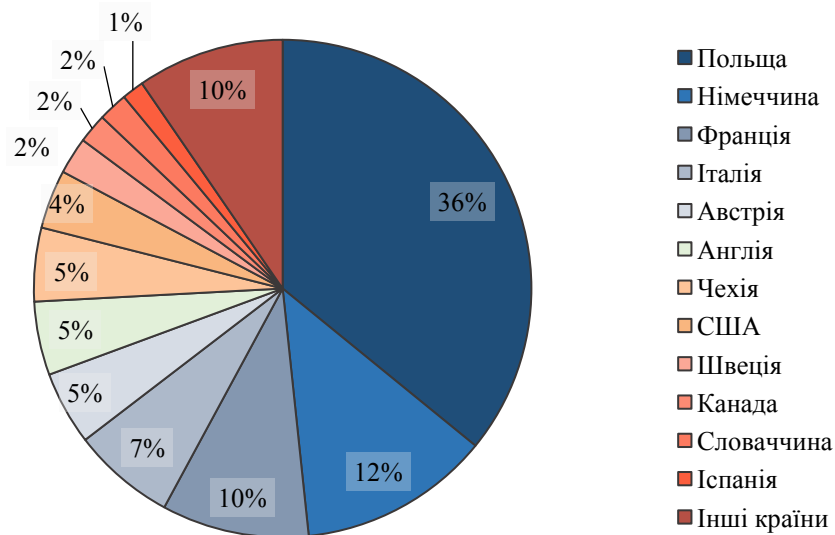

Рис. 2. Розподіл респондентів за основною країною перебування за кордоном, %

Польща є найпопулярнішою країною для міграції молоді, особливо із західних регіонів України, через географічну близькість, культурну

³ Гринькевич О. С. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України (методологія аналізу і системи моніторингу): автореф. дис. д-ра екон. наук... 08.00.03. Львів, 2018. 43 с., с. 21.

спорідненість та відносно вищі рівень і якість життя. Основною причиною масової міграції української молоді до Польщі є транскордонний характер освітніх систем країн та асиметрія основних показників соціально-економічного розвитку⁴. Українці планують і реалізують відкриття власного бізнесу у Польщі, створення та возз'єднання сімей, купівлю нерухомості. Зростає також попит на отримання дозволів на перебування. Це свідчить про те, що українські мігранти все частіше розцінюють Польщу як країну постійного проживання. Очевидно, що така тенденція є доволі невтішною для України, особливо в умовах нестабільності та безпекових загроз.

Важливими чинниками для мігрантів є також міграційна та візова політика країн-реципієнтів, що і визначає вибір української молоді, до якої країни мігрувати. Відтак, цікавими для вітчизняних мігрантів є сусідні до Польщі країни Німеччина, Франція, Італія, Австрія. Очевидно, якщо ці країни пропонують лояльні умови доступу до навчання та праці, то українська молодь охоче залишає польський ринок і надає перевагу більш розвиненим та привабливим для них країнам.

Аналіз відповідей респондентів за країнами перебування показав певну специфіку. Особливу увагу слід звернути на те, що еміграційні мотиви молоді різняться залежно від країни основного перебування за кордоном. Зокрема, за часткою тих осіб, які планують залишитись у своїй країні перебування назавжди, відповідний середній показник для респондентів з Польщі, Німеччини, Чехії та Англії склав 30 % при середньому для всієї сукупності 42 %. Натомість респонденти з Франції та Австрії відзначились 80 % показником, з США – 50 %, Італії – 40 %, Канади – 100 %.

Поточне перебування за кордоном та подальші плани. Ми отримали наступну структуру вибірки міграційно активної молоді – 36 % респондентів на момент опитування перебували в Україні, 64 % – перебували за кордоном (рис. 3).

Молодь, котра на момент опитування повернулася в Україну, помірно проявляє мотиви еміграції назавжди (4 % з 75 осіб). Серед респондентів, котрі перебували за кордоном, абсолютна більшість відзначила, що не планує повертатись в Україну (62,7%). У даному сегменті опитування фіксуємо однозначно негативну ситуацію для нашої держави, що в умовах військових загроз значно посилюється. У цьому контексті можна висунути наступні гіпотези:

- на такі показники суттєво вплинула пандемія COVID-19, причому за безліччю соціально-економічних показників. У зв'язку з міждержавними карантинними обмеженнями за два останні роки значна частина українських мігрантів була змушена повернутись в Україну; за кордоном залишилися українці, у тому числі молодь, які відчують себе більш захищеними, ніж коли повернулися в Україну. Тож COVID-19 суттєво вплинув а) на еміграційні настрої молоді, або б) на структуру української молоді за кордоном, або в) два варіанти одночасно;

---

⁴ Hrynkevych O. S. Cross-border factor of educational migration of ukrainian youth to Poland: social-economic opportunities and threats. *Економічний часопис-XXI*. 2017. № 163 (1-2(1)). С. 26-30. <https://doi.org/10.21003/ea.V163-05>

- програшні конкурентні позиції України проти розвинутих європейських та інших держав з одночасно сформованими потужними міграційними мережами і системами сприяють реалізації зростаючої міграційної мобільності населення України, зокрема молоді як найбільш мобільної соціально-демографічної групи.

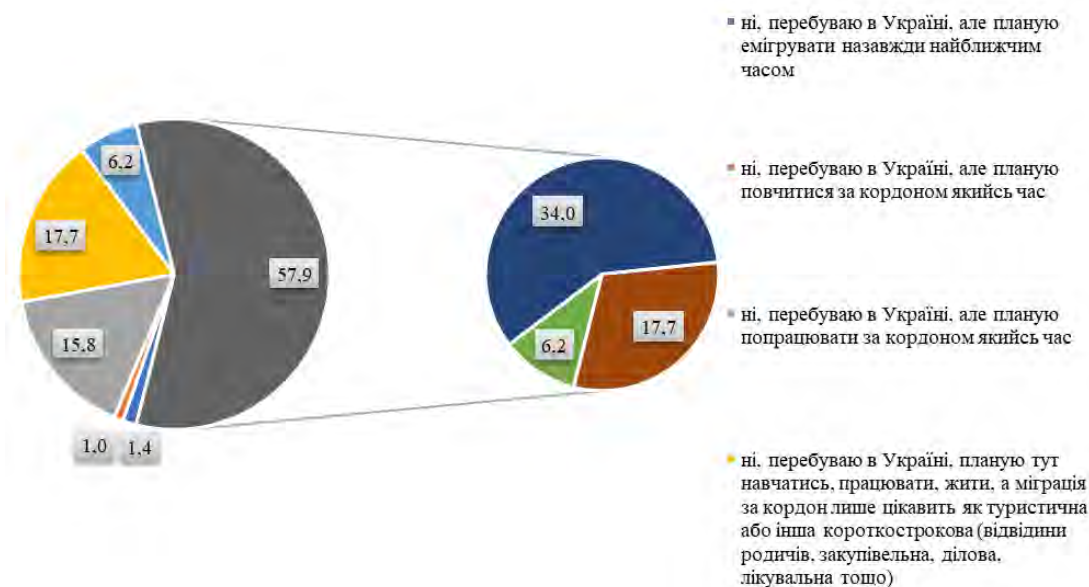

Рис. 3. Наміри респондентів щодо їх перебування та подальшої діяльності за кордоном, %

Загалом порівняльний аналіз міграційних намірів респондентів у зазначеному розрізі виявив той факт, що більше 40 % опитаних українських молодих людей не планує повертатися назад в Україну після навчання чи праці за кордоном, а це вагома частка людського потенціалу країни, виявлена ще до російського вторгнення в Україну 2022 року. Відповідно, постає запитання стосовно того, чи це насправді українська молодь відчуває себе настільки конкурентоспроможною на іноземних ринках праці, чи є інша причина, яка обумовлює настільки високий рівень закордонних орієнтацій цієї групи респондентів.

Тривалість і частота міграції. Здійснюючи аналіз частоти міграційних переміщень української молоді можемо спостерігати, що найбільша кількість респондентів мала лише одноразовий міграційний досвід, проте не планує на цьому зупинятися. Близько 4 % опитаних здійснювали чи здійснюють міграцію щомісяця, 16,3 % – приблизно декілька разів на рік, 11 % респондентів здійснювали поїздки за кордон з частотою один раз на рік, а 17,2% опитаної української молоді виїжджала за кордон лише раз на декілька років (рис. 4). Отож майже п'ята частина опитаної української молоді здійснювала постійну і часту міграцію за кордон. Очевидно, що чим частіше особа мігрує та чим більше часу проводить за кордоном, тим слабшими стають її соціальні контакти з батьківщиною. Вона все більше втрачає зв'язок з рідними і друзями в Україні, поступово набуває нові знайомства та стійкі контакти за кордоном.

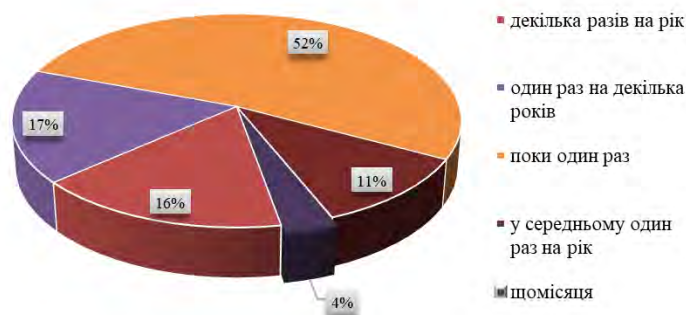

Рис. 4. Частота здійснення міграційних переміщень респондентів, %

Понад 80 % респондентів здійснювали виїзд за кордон у середньому один раз на рік або рідше і ці поїздки переважно були довгостроковими (напівжирний шрифт, табл. 2). Човникові міграції в обстеженні були «відкинуті» абсолютно всіма респондентами.

Таблиця 2

Характеристика закордонних поїздок за частотою та тривалістю їх здійснення респондентами, осіб

		Скільки приблизно часу Ви перебували за кордоном загалом (порахуйте за всі поїздки лише з метою праці чи навчання)?					Всього
		5 і більше років	близько 3-х років	важко відповісти	до 1 місяця	до 1 року	
Як часто Ви мігрували/мігруєте?	де кілька разів на рік	10	12	3	1	8	34
	один раз на декілька років	14	11	1	1	9	36
	поки один раз	38	32	2	11	26	109
	у середньому один раз на рік	3	9	1	2	8	23
	щомісяця	2	0	1	0	4	7
Всього		67	64	8	15	55	209

Вибірка характеризується тривалим міграційним досвідом респондентів, серед яких 63 % перебували за кордоном понад 3 роки (рис. 5, табл. 3). Серед решти опитаних приблизно 27% української молоді здійснювали свої поїздки тривалістю до року часу і лише 7,2% перебували за кордоном терміном до 1 місяця.

Таким чином, тривалий міграційний досвід відкриває для молодих людей з України більше нових перспектив і спонукає залишатися за кордоном. Примітно, що більшість молоді розглядає міграцію за кордон, особливо у більш розвинені країни, розширенням їхнього світогляду, також, що вона допомагає їм швидше адаптуватися до новинок і трендів, які саме приходять із західних країн та з-за океану.

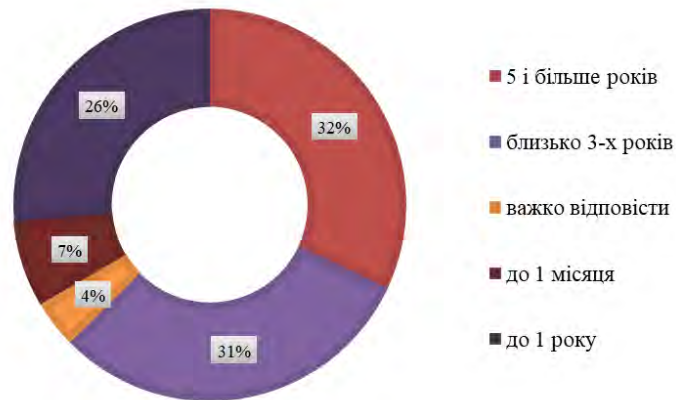

Рис. 5. Тривалість перебування респондентів за кордоном, %

Таблиця 3

Розподіл респондентів за тривалістю перебування за кордоном з врахування вікових особливостей, %

		Вкажіть, будь ласка, Ваш вік:				Всього Спостереження
		18-24 роки	25-29 років	30-35 років	35 і більше років	
Скільки приблизно часу Ви перебували за кордоном загалом (порахуйте за всі поїздки лише з метою праці чи навчання)?	5 і більше років	12,7	34,4	48,3	30,0	32,1
	близько 3-х років	34,5	35,9	26,7	20,0	30,6
	важко відповісти	5,5	3,1	3,3	3,3	3,8
	до 1 місяця	12,7	1,6	5,0	13,3	7,2
	до 1 року	34,5	25,0	16,7	33,3	26,3
Всього		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Часта зосередженість на матеріальних потребах спонукає молодь до значного зосередження на нагромадженні капіталу та понаднормової зайнятості за кордоном. Зрозуміло, що мігрантам часто доводиться працювати на декількох роботах для того, щоб не тільки мати можливість оплачувати власні потреби, але й допомагати рідним з України. Окрім того, оскільки вітчизняна освіта за кордоном переважно визнається лише формально, якщо взагалі береться до уваги через те, що її якість може не відповідати новітнім вимогам закордонного ринку праці, багатьом молодим людям доводиться відвідувати ще й додаткові професійні курси, здобувати другу освіту чи самостійно освоювати нові знання і навички. Це може призводити до збільшення тривалості перебування українських мігрантів за кордоном.

3. Особливості навчання і зайнятості молоді за кордоном: захищеність, рівень оплати праці, можливості кар'єрного просування

Працевлаштування за кордоном. Результати соціологічного дослідження свідчать, що основними причинами виїзду за кордон української молоді є економічні. Серед них – безробіття, численні економічні коливання, слабе бачення перспектив високооплачуваної праці та кар'єрного зростання в Україні, політична нестабільність, надмірна корумпованість основних секторів економіки тощо. З 2014 року додатковими чинниками виїзду молоді стали безпекові внаслідок зовнішніх військових загроз. Сьогодні до цього переліку додалася також війна і пов'язані з нею проблеми, такі як втрата житла, бізнесу чи взагалі засобів до існування.

Основними перевагами роботи за кордоном для українців є безумовно вищий рівень заробітної плати, стабільна економічна ситуація та можливість отримати місце праці завдяки часто лояльній політиці працевлаштування приймаючої країни. Економічні мотиви міграції молоді України зберігаються навіть при вторинній зайнятості під час навчання, яка часто є неофіційною, не відповідає кваліфікації підготовки фахівця (робітника), однак сприяє соціальній адаптації на ринку праці та матеріальній незалежності⁵. Попри те матеріальні потреби молоді в більшості випадків залишаються незадоволені.

Згідно результатів дослідження найбільший відсоток (44 %) опитаних обирали фізичну, але різноманітну працю за кордоном (рис. 6). Це пов'язано передусім з тим, що пропозиція подібного характеру праці на закордонному ринку є значною і таку роботу знайти доволі легко. Трохи більше, ніж п'ята частина опитаних українських мігрантів, а саме 21 %, обирають розумову працю, а також таку, що вимагає прийняття власних рішень. Це пояснюють високі прагнення українців відкрити власний бізнес, зокрема у тій самій Польщі, до чого знову ж таки спонукає краща економічна ситуація та стабільні умови здійснення підприємницької діяльності. Розумовій, але більше технічній по характеру праці віддають перевагу 14 % опитаних українських мігрантів і лише 10 % респондентів приймають рішення обрати фізичну важку і монотонну працю за кордоном.

Виявлений розподіл вказує, що молодь поступово переорієнтовує заробітчанську міграцію українців на більш інтелектуальні її форми.

Відзначаємо досить високу частку зайнятих розумовою працею (часто з технічними елементами). Співвідношення молоді, зайнятої розумовою працею до зайнятих фізичною працею склало 2:3. Також можна відзначити певні особливості у цьому питанні залежно від вікової категорії респондентів (рис. 7). Наприклад, наймолодшій групі респондентів (18-24 років) очевидно притаманна поведінка «спроб доступного заробітку». Мається на увазі, що через низький вік та відсутність досвіду праці (у тому числі диплому, фаху) значна частка молодих людей цієї категорії були зайняті фізичною працею. Найменш задіяними у важкій фізичній праці виявились найстарші представники обстеження. Частка

---

⁵ Гринькевич О. С. Вторинна зайнятість студентської молоді в Україні у контексті аналізу її освітньо-професійних цінностей. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. Вип. 19. С. 127-141.

таких у їхній групі склала майже 4 %, тоді як в інших групах знаходилась в межах 12-13 %.

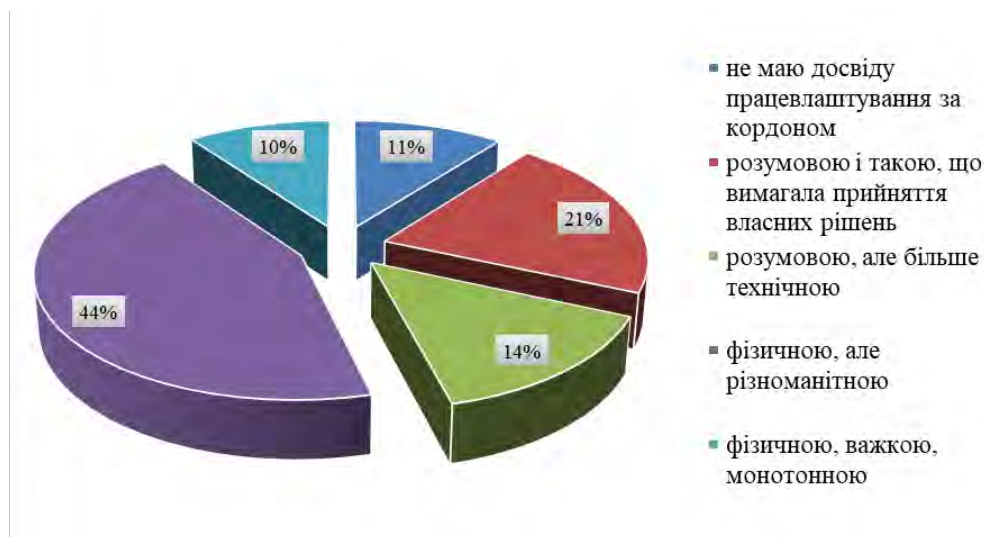

Рис. 6. Відповіді респондентів на питання, якою була їхня праця за кордоном, %

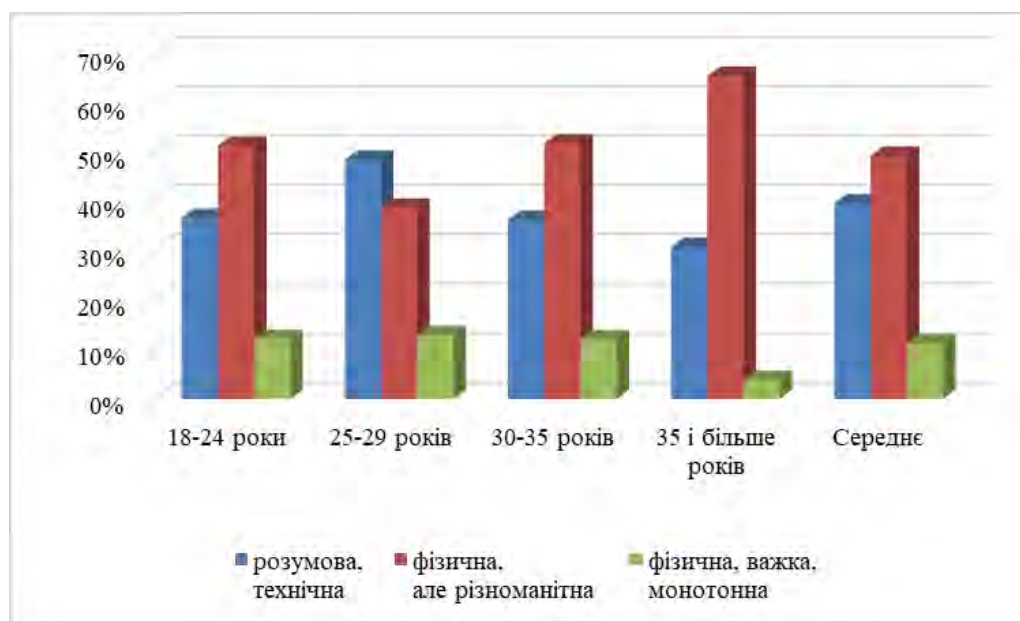

Рис. 7. Характер праці респондентів за кордоном у розрізі вікових груп, %

Статус працевлаштування. Майже 90 % респондентів мають досвід працевлаштування за межами України. Спостерігаємо також досить позитивну ситуацію з позиції правового врегулювання трудових відносин за кордоном. У більшості випадків українські мігранти врегульовують свій статус перебування та працевлаштування відповідно до вимог місцевого законодавства країн реципієнтів. Як показує здійснене соціологічне дослідження 54,1 % респондентів зазначили, що їхня праця була повністю офіційною з дотриманням усіх норм закону, а 12,9 % відповіли, що попри офіційне працевлаштування у приймаючій країні були порушені деякі норми праці, зокрема право на відпустку, кількість робочих годин, рівень оплати праці та ін. Таким чином, загалом 67 % опитаних

мігрантів серед української молоді були офіційно влаштовані на роботу за кордоном (рис. 8).

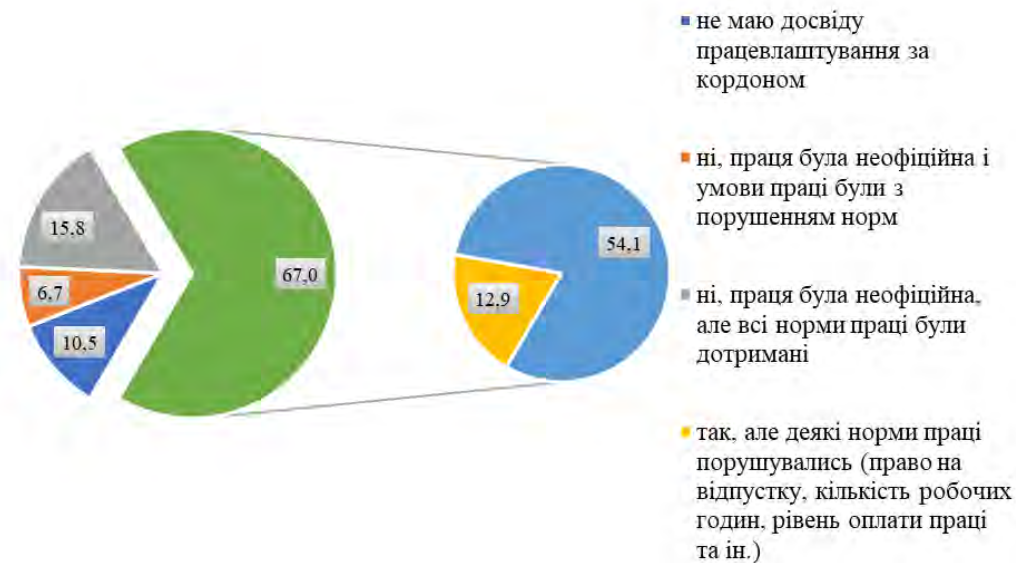

Рис. 8. Відповіді респондентів на питання, чи була їхня праця за кордоном офіційною та з дотриманням норм трудового права, %

У той же час значна частина трудових мігрантів з України працювали за кордоном без належних дозволів, тобто нелегально. Такими є приблизно 23 % опитаних. Серед них 15,4 % зазначили, що попри те, що їхня праця була неофіційною, всі умови праці були дотримані роботодавцем. Натомість 6,7 % респондентів відповіли, що були влаштовані на роботу за кордоном неофіційно й умови їхньої праці були з порушенням трудових норм.

За результатами дослідження однозначно можна стверджувати, що існує зв'язок характеру праці з офіційним статусом працевлаштування молоді за кордоном. Зокрема, офіційне працевлаштування відзначили 95 % респондентів, які були зайняті розумовою працею, і лише 62 % аналогічно серед зайнятих фізичною працею.

Оцінка умов навчання і праці в Україні та за кордоном. Результати соціологічного дослідження підтверджують, що еміграційні наміри молоді формувались здебільшого на тлі високого рівня незадоволеності умовами навчання та рівнем якості надання освітніх послуг в Україні. Зокрема, компаративний аналіз рівня задоволеності молоді з міграційним досвідом умовами навчання в Україні та за кордоном за п'ятибальною шкалою показав, що понад 75 % респондентів визначили умови навчання в Україні як задовільні (39,3 %), низькі (29,9 %) або вкрай незадовільні (7,7 %) і лише 5,1 % мігрантів надали вітчизняній сфері освіти найвищу оцінку. У той же час якість освіти за кордоном була оцінена наступним чином – майже 90 % студентів-емігрантів, які взяли участь у дослідженні, відзначили високий рівень якості підготовки спеціалістів, з них майже 40 % вважають, що система організації навчання у закордонних навчальних закладах порівняно з українськими досконала та зразкова (рис. 9).

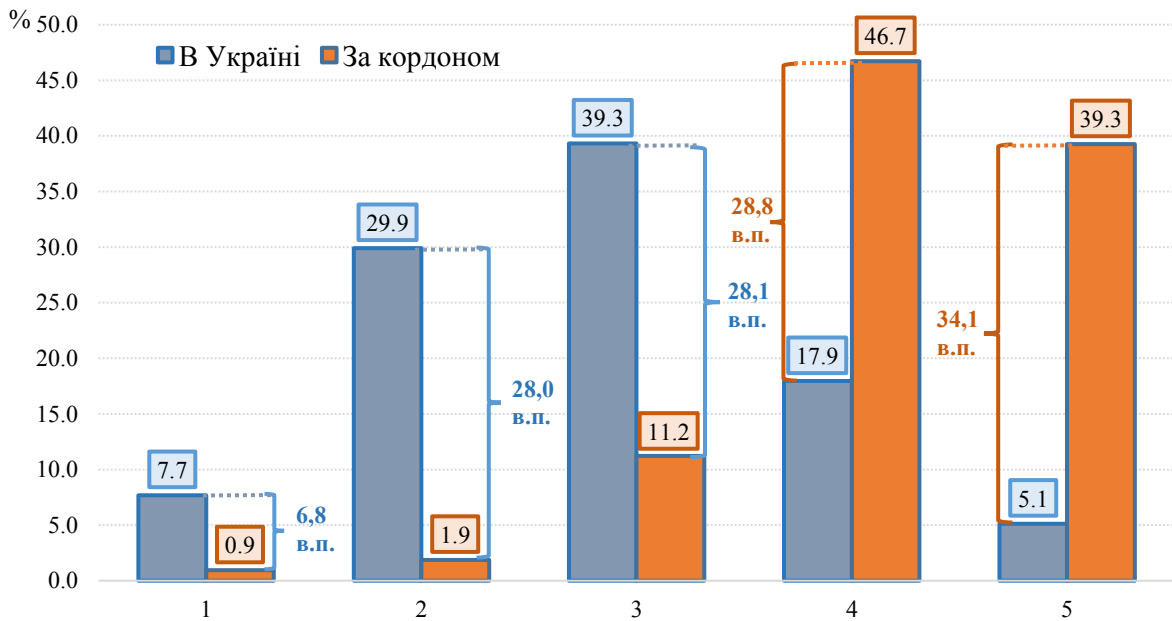

Рис. 9. Компаративний аналіз рівня задоволеності респондентів умовами навчання в Україні та за кордоном, %

Додатково за результатами опитування було розраховано узагальнений індикатор середнього рівня задоволеності умовами навчання в Україні та за кордоном. Значення даного показника в Україні на рівні 2,83 та 4,21 для закордонних навчальних закладів підтверджують тезу про низький рівень привабливості та конкурентоспроможності навчальних закладів України порівняно із закордонними (рис. 10).

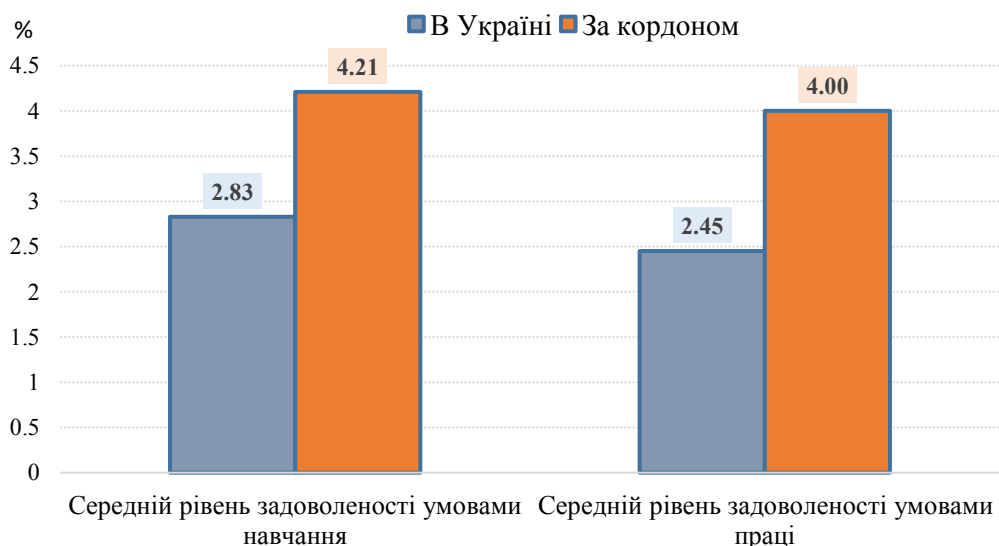

Рис. 10. Усереднений рівень задоволеності умовами навчання та праці респондентів в Україні та за кордоном, бали

Причини низьких оцінок якості освітніх послуг в Україні суб'єктивуються формуванням «моди на навчання за кордоном»⁶, але й мають об'єктивний характер. По-перше, низький імідж вищої та професійної освіти в Україні традиційно формується через використання у навчальному процесі здебільшого застарілих методів викладання, орієнтованих на капіталізацію теоретико-концептуальних знань, ніж на їх апробацію у практичній професійній діяльності, що відповідно погіршує можливості випускників навчальних закладів України ефективно нарощувати та використовувати інтелектуальний капітал у професійній діяльності. По-друге, працenaдлишкова кон'юнктура ринків праці в регіонах України, підсилена дією чинників низького рівня оплати праці, значної тінізації та бюрократизації економічних процесів, формує негативні очікування молоді щодо перспектив професійної самореалізації в Україні після завершення навчання.

Таким чином, молодь мігруючи за кордон з навчальною метою, намагається не лише покращити освітньо-кваліфікаційний рівень та лінгвістичні навички, але й здобути соціальні контакти, які можуть допомогти влаштувати особисте життя та закріпитися в новому середовищі проживання з метою подальшого працевлаштування.

З іншого боку, країни Європейського Союзу, маючи демографічні проблеми з відтворенням місцевого населення, активно впроваджують заходи атрактивного характеру. Вони спрямовані на створення сприятливих умов для залучення освітніх іммігрантів з України в їх соціально-економічний та освітній простір. Мовно-ментальна, історико-культурна спорідненість та висока мотивація української молоді полегшують процес адаптації до нових реалій існування в приймаючому соціумі. Соціально-економічні негаразди та військово-політичні потрясіння унаслідок російського вторгнення в Україну на сьогоднішній день підвищують ризики нарощення демографічних втрат серед населення у молодших вікових групах. Інтенсифікація еміграційного потоку освітньої міграції молоді внаслідок погіршення безпекової ситуації в Україні через виїзд значної кількості жінок та дітей деформує ітак нестійке й неконкурентоспроможне освітнє середовище України. Безумовним фактом є те, що освітні мігранти, повернувшись назад, можуть значно покращити якість та обсяги інтелектуального капіталу в Україні. Проте затягування військових дій підвищує ризики формування міграційної установки на зміну статусу проживання освітніх мігрантів з України у країнах-реципієнтах з тимчасового на постійне.

Зрештою еміграційні настрої серед молоді формуються також на тлі проблем із зайнятістю та критично низьким рівнем оплати праці в Україні. Аналіз рівня задоволеності молоді з міграційним досвідом умовами працевлаштування за кордоном підтвердив тезу щодо компліментарності українського та європейських ринків праці. Понад 85 % респондентів, які взяли участь у соціологічному опитуванні, низько оцінили умови праці в Україні: 17,5 % – як вкрай незадовільні, 36,2 % – частково незадовільні, 32,2 % –

---

⁶ Лібанова Е. В українців сформувалася мода на життя і навчання за кордоном : Укрінформ (16.09.2021). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3317019-v-ukrainciv-sformuvalasa-moda-na-zitta-i-navcanna-za-kordonom-libanova.html>

задовільні (рис. 11). Водночас лише 2,3 % та 11,9 % охарактеризували український ринок праці як конкурентоспроможний по відношенню до умов праці у країнах ЄС. З іншого боку, майже 75 % опитаної молоді з досвідом трудової міграції за кордоном відзначили, що в цілому задоволені умовами працевлаштування в країнах ЄС, ще 23,5 % оцінили їх як задовільні та лише 2,5 % абсолютно незадоволені особистим досвідом трудової міграції за кордон.

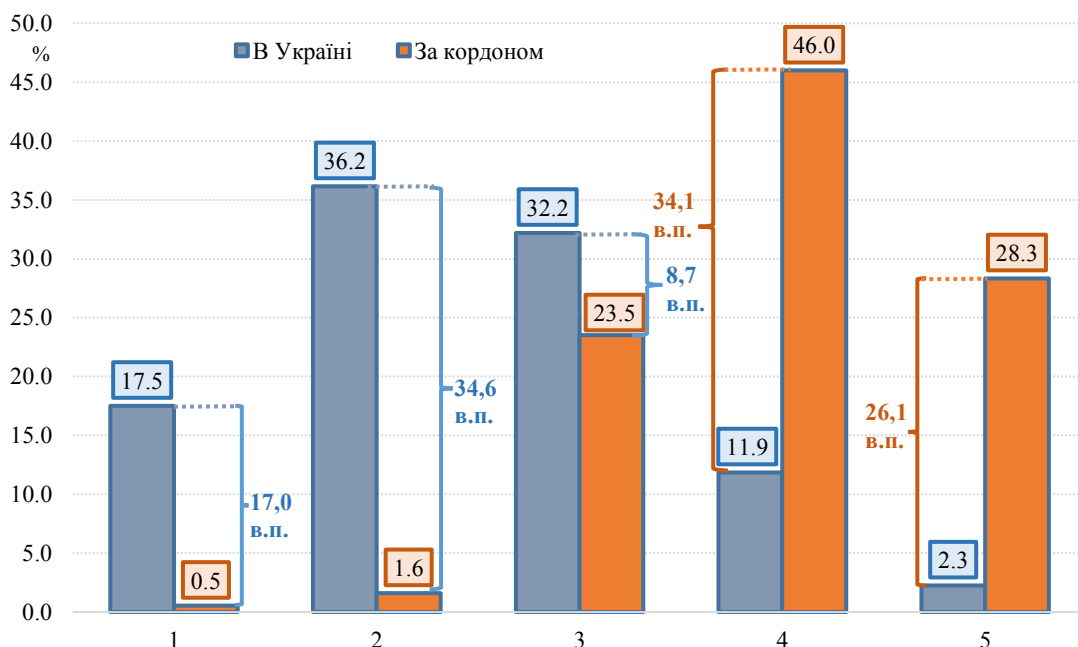

Рис. 11. Компаративний аналіз рівня задоволеності респондентів умовами працевлаштування в Україні та за кордоном, %

Присутність значних розривів у середніх рівнях задоволеності молоді з міграційним досвідом умовами працевлаштування в Україні та за кордоном (2,45 проти 4,00 балів з 5 максимальних, див. рис. 10) підтверджує про наявність значного невикористаного потенціалу трудової міграції серед молоді та високий рівень її мобільності, яка в міру соціально-економічної поляризації суспільства та складної військово-політичної ситуації ймовірно буде збільшуватися.

З аналізу особливостей навчання і праці української молоді за кордоном можна зробити висновок, що міграція до війни 2022 року, маючи очевидні переваги у вигляді зменшення соціальної напруги та навантаження на ринок праці, зниження рівня безробіття, значного припливу валюти й фінансової допомоги близьким, в основному громадянам пенсійного віку, за своїм профілем не відповідає національним інтересам України. Навчатися і працевлаштовуватися за кордон виїжджає економічно активне населення найбільш працездатного віку, а це, безумовно, негативно впливає на збереження людського потенціалу України, що в умовах війни набуває значно вищих проблемних ознак.

Крім цього, значна частина висококваліфікованих спеціалістів (науковці, освітяни, лікарі, ІТ-розробники), які здійснюють трудову міграцію за кордон, виконують там працю, що не відповідає їхній кваліфікації. Тим самим вони спричиняють «відтік мізків» з країни, а також понижують свій соціальний

статус. До того ж більшість з них виснажують власне здоров'я внаслідок важкої праці та складних соціально-побутових умов, часто зазнають неправомірного ставлення й приниження з боку роботодавців. Усе це у подальшому призводить до ризику їх потрапляння у категорію соціальної ексклюзії.

Попри це, значно більшим є вплив на міграційні процеси сьогоденної війни в Україні і тих соціально-економічних умов, що внаслідок цього склалися. В умовах економічної кризи, що загострилась з 2014 року, негативних тенденцій в економіці протягом наступних років і в підсумку після повномасштабного вторгнення Росії, найближчим часом слід очікувати зростання «відтоку» молоді з України, в основному до ближніх країн ЄС. У перспективі після відновлення української економіки та забезпечення сталого розвитку загроза інтенсифікації міграції молоді (освітньої, трудової, стаціонарної) мала б мінімізуватись.

4. Оцінювання впливу міграції на людський потенціал молоді

4.1. Вплив міграції на розвиток людського потенціалу

Зростаюча міграційна мобільність молоді в Україні має як екзистенційний негативний вплив на економічне зростання регіонів і країни загалом через втрату ресурсного забезпечення (людського, кадрового, інноваційного, фінансового та ін.), лімітування соціального капіталу, дестабілізацію ринків праці та сфери зайнятості тощо, так і об'єктивно позитивний вплив, що проявляється у: формуванні та прогресі ринку міграційного капіталу; розвитку й капіталізації людського потенціалу у формі отримання додаткового міграційного досвіду, знань, навичок; формуванні нових комунікативних ланцюгів; підвищенні освітньо-кваліфікаційного рівня; покращенні фінансово-майнового стану та ін.

Роль міграційної мобільності молоді для економічного зростання є домінантною, оскільки забезпечує податкові надходження у державний і місцевий бюджети. Натомість дефіцит робочої сили, особливо молодого покоління, веде до швидкого зростання заробітної плати при низькій продуктивності праці. Примітно, що молодь – це потенційні підприємці, які готові ризикувати та продукувати інноваційні рішення, є бізнес-драйверами розвитку регіональних економік. Серед значущих позитивних ефектів міграційної мобільності молоді є формування міграційного капіталу, який виступає інвестиційним ресурсом забезпечення економічного зростання й капіталізації людського потенціалу, а також соціального капіталу як інструменту поживлення бізнес-середовища й розвитку сфери малого підприємництва, у тому числі старт-апів, інноваційних бізнес-одиниць, які є тригером забезпечення розвитку всіх складових людського потенціалу.

Результати соціологічного опитування вказують на каузальний зв'язок міграції та людського потенціалу молоді. Втрати людського капіталу регіону в умовах високої міграційної мобільності у значній мірі обумовлені загостренням наявних та активізацією нових системних деструктивних чинників соціально-економічної сфери регіонів і країни загалом. Зокрема це проблеми самостійного задоволення потреб і реалізації прав молоді внаслідок лімітованого доступу до соціальних ресурсів або потрапляння до особливо складних соціальних умов. Відтак, розвиток людського потенціалу молоді слугує індикатором поточного стану та потенційних наслідків міграційної мобільності.

У ході соціологічного дослідження значну увагу було приділено з'ясуванню впливу міграції на різні складові людського потенціалу молоді.

Вплив міграції на фізіологічну складову людського потенціалу. Міграція позитивно вплинула на стан здоров'я молоді, зокрема 28,2 % і 42,6 % респондентів вказали на відмінний стан здоров'я за шкалою оцінювання «5» і «4» відповідно, а диференційований вплив міграції на стан здоров'я за найвищою шкалою оцінювання становив +2,8 в.п. (рис. 12). Примітно, що для 7,2 % опитаних стан здоров'я «після» міграції погіршився: «до» міграції стан здоров'я за шкалою оцінювання «2» (найгірший стан) оцінили у два рази менше респондентів (3,8 %). 22,0 % молоді без міграційного досвіду мали помірний стан здоров'я (шкала оцінювання «3»). Натомість, найбільша частка респондентів

(47,4 % і 42,6 %) зазначили, що стан їхнього здоров'я був вище помірного рівня як «до» міграції, так і «після» отримання міграційного досвіду.

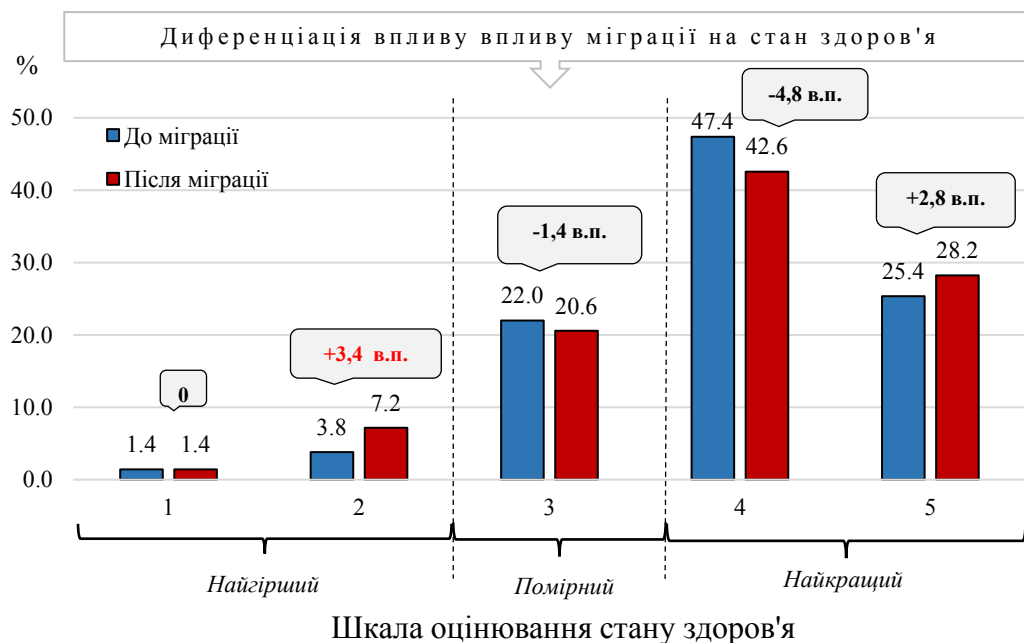
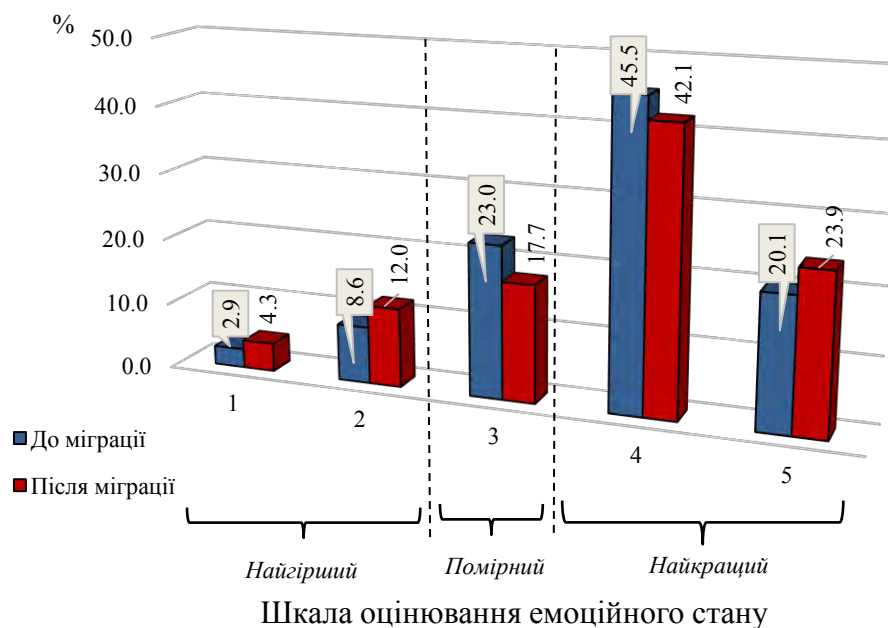

Рис. 12. Вплив міграції на фізіологічну складову людського потенціалу респондентів, %

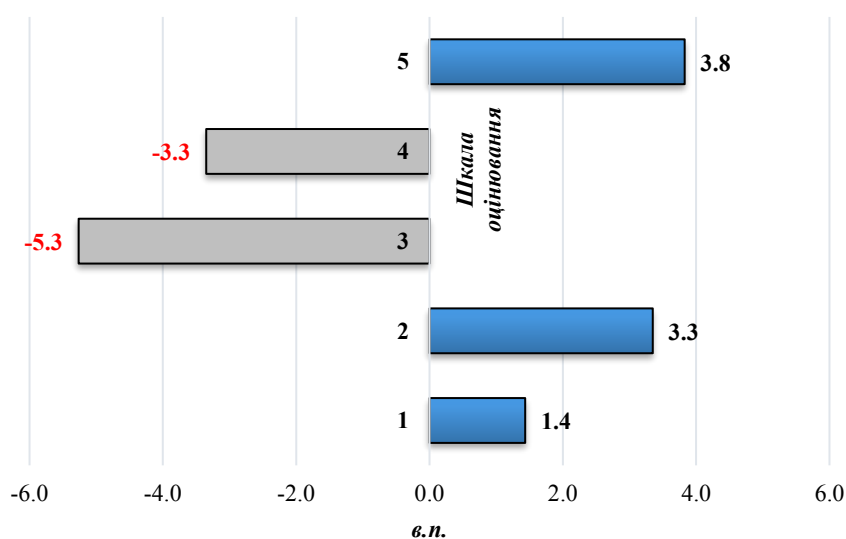
Найбільша диференціація впливу міграції (4,8 в.п.) на фізіологічну складову людського потенціалу молоді спостерігається у шкалі «4» (вищий помірного рівень), а нижча – у «4» (найгірший стан здоров'я). Погіршення стану здоров'я на 3,4 в.п. спостерігається для 7,2 % респондентів, які «після» міграції оцінили стан здоров'я як вище найгіршого рівня (шкала «2»). Натомість на 2,8 в.п. збільшилася частка опитаної молоді, для якої покращився стан здоров'я до найвищого рівня (шкала оцінювання «5»). Відтак, вплив міграції на стан здоров'я молоді не має критично негативного впливу за умови, якщо фізіологічна складова людського потенціалу молоді «до» міграції перебуває у вище помірному рівні.

Вплив міграції на психологічну складову людського потенціалу. Міграція молоді є соціальним явищем з економічними та демографічними наслідками для країни, регіонів та окремих територій, а також психоемоційними наслідками для самих мігрантів. Розрив сімейних відносин, руйнування соціально-комунікативних каналів, зміна середовища проживання та інші чинники ведуть до зміни емоційного стану особи-мігранта, а також впливають на рівень соціально-психологічної резистентності, емоційно-психологічне здоров'я, зокрема тривожність, переживання, стрес тощо. Так, 12,0 % респондентів ідентифікували свій емоційний стан «після» міграції як найгірший (шкала оцінювання «2»), що на 3,4 в.п. більше, ніж «до» міграції. 23,0 % опитаних відчували помірний рівень тривожності в Україні. Натомість після отримання міграційного досвіду помірний рівень емоційного стану спостерігався у 17,7 % респондентів, що свідчить про відносно нейтральний вплив міграції на психологічне здоров'я молоді (рис. 13). Примітно, що для 23,9 % молоді з

міграційним досвідом емоційний стан був найкращий (шкала оцінювання «5»), що на 3,8 в.п. більше, ніж «до» міграції.

а) вплив міграції на емоційний стан молоді

б) диференціація впливу міграції

Рис. 13. Вплив міграції на психологічну складову людського потенціалу респондентів

Нижче найкращого стану емоційного здоров'я (шкала оцінювання «4») молоді «до» міграції відчували 45,5 % опитаних. «Після» міграції цей показник зменшився до 42,1 %. Найменша частка серед респондентів-молоді мала найгірший емоційний стан «до» (2,9 %) і «після» (4,3 %) міграції. Тому можна стверджувати, що міграція позитивно впливає на психологічну складову людського потенціалу у довготривалій перспективі. Молодь як найбільш мобільний прошарок суспільства має значний адаптивний потенціал до нових

умов життя і праці за кордоном. Високий рівень тривожності й стресу для неї відчувається у перші місяці міграції, подальше перебування у соціумі приймаючої країни позитивно впливає на психоемоційний стан молоді, а, відтак, – на розвиток людського потенціалу.

Такі результати є важливими для оцінювання ризиків міграції молоді в умовах війни. Висока психоемоційна адаптивність молоді знижує ймовірність рееміграції та є ризиком безповоротних втрат людського потенціалу України.

Вплив міграції на інтелектуальну складову людського потенціалу. Проблема «відтоку молоді» – феномен, який зустрічається в усіх країнах світу, але залишається викликом для держав, які розвиваються та перебувають у складних безпекових умовах. Для України низькі темпи економічного зростання одночасно є причиною і наслідком значної за обсягами міграції населення у віці 15-34 років, що веде до послаблення інтелектуально-кадрової безпеки регіонів і країни. Відтак, міграція молоді як найбільш креативного прошарку економічно активного населення впливає на забезпечення інноваційного розвитку, технологічного прогресу та конкурентоспроможності національної економіки, з однієї сторони, а також розвитку інтелектуальної складової людського потенціалу особи, з іншої, що за умови відсутності рееміграції молоді є ризиком для України. Примітно, що за останнє десятиріччя значна міграція молоді з України до країн ЄС, США та Канади має суттєві переваги для приймаючих економік загалом і самих емігрантів зокрема. Однак, Україна як країна-донор висококваліфікованих молодих кадрів зазнає значних ресурсних втрат та економічних ризиків.

За результатами соціологічного опитування ідентифіковано високий рівень інтелектуальної складової людського потенціалу молоді одночасно «до» і «після» міграції. Так, високий інтелектуальний рівень молоді з міграційним досвідом свідчить про критичні наслідки втрати інтелектуально-кадрового ресурсу територій. 37,3 % респондентів оцінили рівень інтелектуальної складової людського потенціалу «до» міграції нижче найвищого (шкала оцінювання «4»), значно менша частка опитаної молоді (9,6 %) – на найвищому рівні (шкала оцінювання «5») (рис. 14). Диференціація рівня розвитку інтелектуальної складової людського потенціалу молоді, а саме психологічних якостей, за вказаними оцінками становить +11,5 в.п. і +25,8 в.п., що свідчить про значний позитивний вплив міграції на формування стресостійкості, організованості, комунікабельності, лідерства тощо.

Найнижчий рівень психологічних якостей (шкала оцінювання «1») у розрізі інтелектуальної складової людського потенціалу молоді «до» і «після» міграції зазначили 2,9 % і 1,9 % опитаних. Примітно, що серед молоді з міграційним досвідом мізерна частка тих осіб, які ідентифікували свої психологічні якості у найгіршому стані. Помірний рівень стресостійкості та лідерських якостей «до» міграції ідентифікувало 35,4 % респондентів; натомість, «після» міграції помірний рівень психологічного здоров'я інтелектуальної складової людського потенціалу відзначило 8,1 % опитаних. Така тенденція свідчить про покращення психологічних якостей молоді з міграційним досвідом, оскільки показник диференціації впливу міграції на психологічне здоров'я становить 27,3 в.п. Підтвердженням цього є отримані результати згідно найвищого рівня розвитку

інтелектуальної складової людського потенціалу молоді (шкала оцінювання «5»). Так, 9,6 % молоді виїжджали за кордон з високим рівнем інтелектуального розвитку в розрізі формування психологічних якостей, а, відтак, «після» міграції цей показник збільшився до 35,4 % респондентів. Це свідчить про сприятливий соціально-психологічний клімат у країні призначення для мігрантів-молоді та соціально-психологічні умови розвитку людського потенціалу особи.

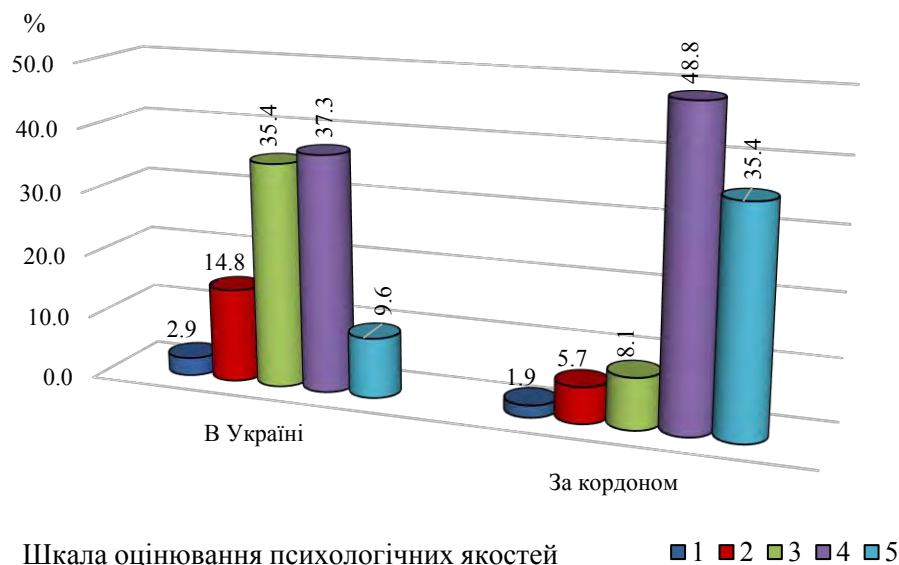

Рис. 14. Вплив міграції на інтелектуальну складову людського потенціалу респондентів: психологічні якості (стресостійкість, організованість, комунікабельність, лідерство), %

Варто наголосити, що значна за обсягами міграція молоді є найбільшою загрозою для забезпечення високих інноваційно-технологічних переваг країни. Зокрема, масштабування міграційних потоків висококваліфікованих кадрів ведуть до зростання дефіциту робочої сили, наприклад лікарів та вчителів, і тим самим спричиняють формування кадрового «вакууму» і поступового регресу суспільства. Інтенсифікація міграції молоді є причиною зменшення податкових надходжень, зниження інноваційної складової конкурентоспроможності науково-освітньої системи, втрати підприємницького потенціалу та поширення неекономічних втрат (формування мультинаціональних і дистантних сімей, дефляція цінностей, звичаїв, культурно-історичної спадщини). Відсутність рееміграції молоді або зведення її масштабів до мінімуму мають негативний вплив на розвиток людського капіталу території, а також на соціальні трансферти, зокрема передачу знань і навиків, які були отримані мігрантами за кордоном.

Так, лише 2,4 % і 17,7 % респондентів ідентифікували свої знання та навички «до» міграції на найнижчому рівні (шкала оцінки «1» і «2» відповідно). Відтак, частка молоді з міграційним досвідом і з нижчим рівнем знань становила лише 0,5 % (рис. 15). 43,1 % опитаних зазначили, що їхні знання, навички й досвід «до» міграції були помірними; «після» міграції частка респондентів із помірним рівнем знань зменшилася (8,1 %) (рис. 16). Можна констатувати, що молодь з помірним рівнем знань є трудовими мігрантами, які задіяні у

робітничих професіях, що не завжди потребують високого рівня кваліфікації. Відповідно отриманий досвід вони масштабують у міграційний, а не інтелектуальний капітал.

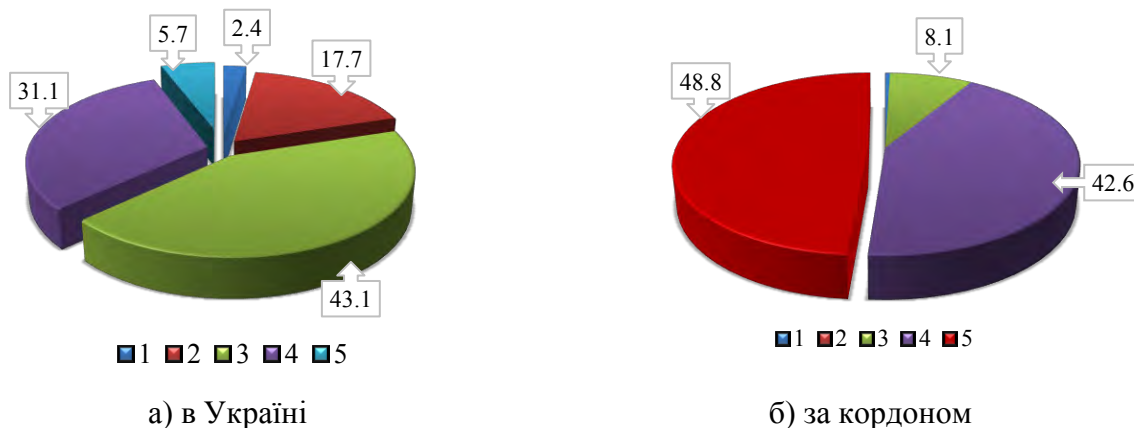

Рис. 15. Вплив міграції на інтелектуальну складову людського потенціалу респондентів: знання, навички, %

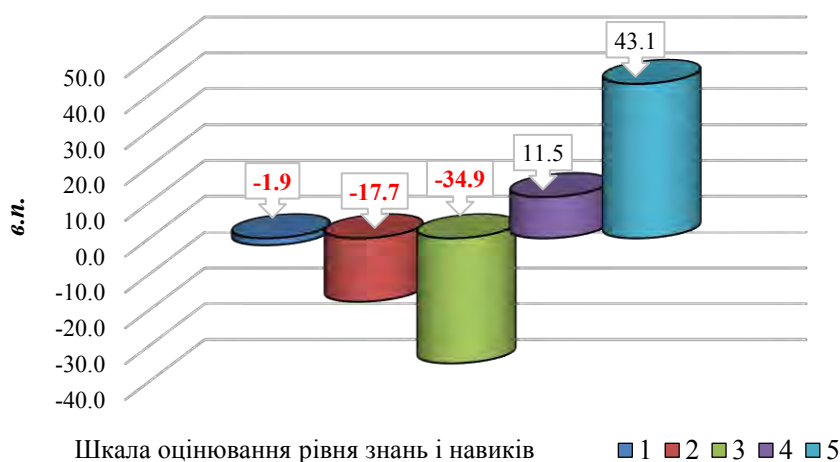
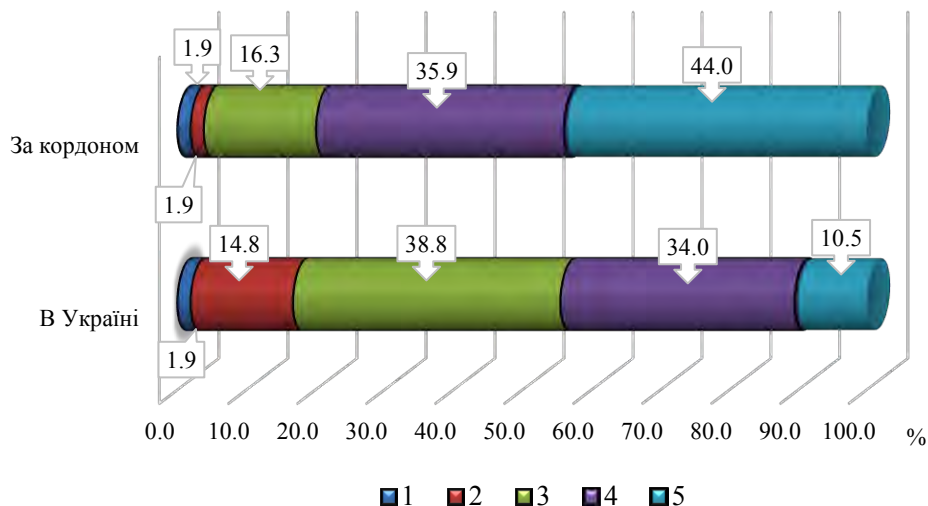

Рис. 16. Диференціація впливу міграційного досвіду на рівень знань, навичків і досвіду респондентів, %

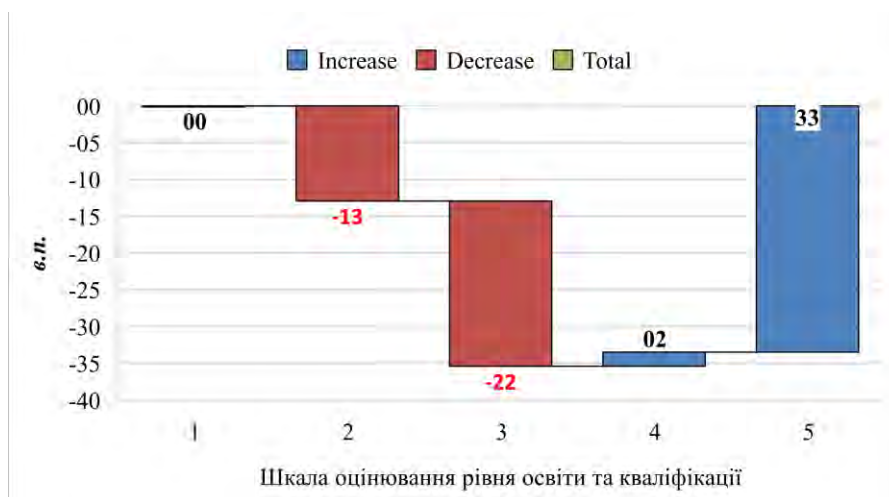
Вплив міграції на освітньо-кваліфікаційну складову людського потенціалу. В умовах розвитку глобалізаційних процесів і посиленої конвергенції національних освітньо-наукових сфер, ринків праці, дифузії діджиталізації в усі сфери суспільного життя міграційна мобільність молоді, освітня й академічна міграція трактуються як системні процеси з визначеними позитивними та негативними наслідками для України. Нерегульована інтенсифікація зовнішніх міграційних потоків молоді з України призводить до зростання ризикогенності у сфері забезпечення інтелектуально-трудового потенціалу території, втрати значних обсягів прошарку креативного й інтелектуального населення, загострення проблем демографічного відтворення, зменшення кількості осіб у репродуктивному й економічно активному віці, нівелювання ролі сім'ї, посилення структурних дисбалансів на регіональних ринках праці, а також диспропорцій у сферах освіти, науки й інновацій. Однак,

міграційний досвід може мати і позитивний вплив на освітньо-кваліфікаційну складову людського потенціалу молоді, зокрема отримання вищого рівня чи другої освіти, підвищення кваліфікації.

За результатами соціологічного опитування 44,0 % респондентів ідентифікували підвищення освітнього рівня «після» міграції, маючи вже найвищий рівень кваліфікації (рис. 17).

а) вплив міграції на рівень кваліфікації та освіти

б) диференціація впливу міграції

Рис. 17. Вплив міграції на освітньо-кваліфікаційну складову людського потенціалу респондентів, %

Значна частина респондентів (34,0 %) зазначила, що мала високий освітньо-кваліфікаційний рівень (шкала оцінювання «4») «до» міграції, а «після» міграції їх частка збільшилася до 35,9 %. Натомість, з помірним освітньо-кваліфікаційним рівнем до отримання міграційного досвіду частка опитаних становила 38,8 %, що на 22,5 в.п. більше, ніж тих респондентів, які підвищили свій освітній рівень «після» міграції. Зокрема, частка молоді з міграційним досвідом і з помірним освітньо-кваліфікаційним рівнем рівна 16,3 %.

Цікавими виявилися результати щодо опитаної молоді з низьким рівнем кваліфікації. Так, 1,9 % і 14,8 % респондентів зазначили, що мали низький рівень

освіти «до» міграції (шкала оцінювання «1» і «2» відповідно). З міграційним досвідом і низьким рівнем кваліфікації ідентифіковано 1,9 % респондентів. Результати опитування підтвердили тезу, що міграція має позитивний вплив на освітньо-кваліфікаційну складову людського потенціалу особи, особливо для висококваліфікованої молоді.

Вплив міграції на соціальну складову людського потенціалу. Соціальний статус особи-мігранта має високу кореляцію з термінами та локацією перебування за кордоном. Зовнішня міграція впливає як на місце людини в суспільній ієрархії, що обумовлене її походженням, професією, віком, статтю, сімейним станом, так і на аспірації щодо покращення компонент соціального статусу в майбутньому. Відтак, міграційна мобільність має прямий характер залежності з соціальним статусом – міграція позитивно впливає на високий соціальний статус і навпаки (рис. 18). 34,0 % і 42,6 % респондентів зазначили, що «до» і «після» міграції мали високий соціальний статус (шкала оцінювання «4») відповідно. Аналогічно 12 % опитаних займали найвищу суспільну ієрархію «до» міграції (шкала оцінювання «5»), а для 30,6 % респондентів міграція сприяла покращенню соціального статусу.

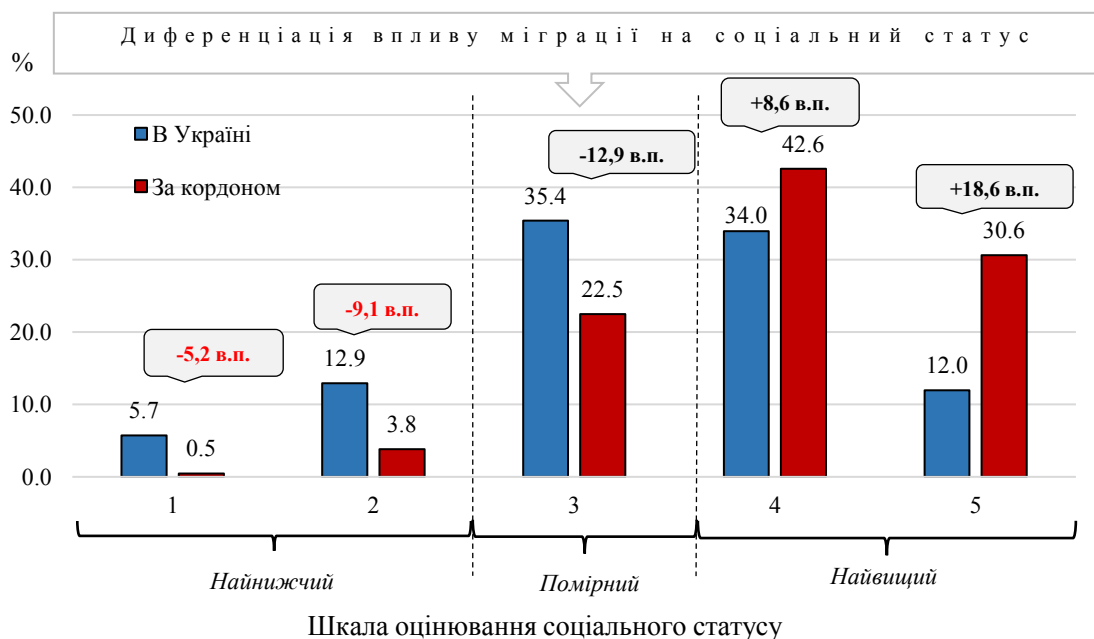

Рис. 18. Вплив міграції на соціальну складову людського потенціалу респондентів, %

Протилежна ситуація спостерігається з молоддю, яка «до» міграції займала нижче помірної позиції у суспільстві. Так, 35,4 % респондентів ідентифікували себе особами, які без міграційного досвіду займали помірну позицію в соціальній системі (шкала оцінювання «3»), у тому числі що стосується економічного забезпечення й фаху. Частка опитаних осіб, які зазначили, що за кордоном отримали помірний соціальний статус, становить 22,5 %. Цікавим є те, що за кордоном частка респондентів з найнижчим соціальним статусом становить менше 5 %, що на 5,2 в.п. і 9,1 в.п. менше, ніж в Україні (шкала оцінювання «1» і «2» відповідно).

Диференціація рівнів соціального статусу «до» і «після» міграції є найбільша у категорії «найвища» позиція в соціальній ієрархії (+18,6 в.п.), а найменша – у «найнижча» (5,2 в.п.). Примітно, що міграція масштабує соціальний статус молоді, яка займає високе та найвище становище індивіда у системі соціальних зв'язків і відносин, та помірно впливає на тих осіб, які «до» міграції займали нелідируючі позиції стосовно інших осіб.

Вплив міграції на культурну складову людського потенціалу. Міграція руйнує традиційні кордони між культурами, етнічними групами, формує новий спосіб мислення, наміри та бажання, а відповідно змінює спосіб життя людей. Країни ЄС з високим рівнем соціально-економічного розвитку та дотриманням усіх прав і свобод людей демонструють високі стандарти життя, різноманітні способи дозвілля і відпочинку. Відтак, міграція з країн з низьким рівнем розвитку до країн ЄС у переважній більшості має позитивний вплив на спосіб життя. Зокрема, найбільша частка респондентів (38,8 % і 32,5 %) ідентифікували спосіб життя за кордоном за найвищими оцінками задоволення, що на 5,8 в.п. і 23,9 в.п. більше, ніж частка респондентів, які зазначили, що спосіб життя в Україні їх задовольняє за найвищим рівнем (33,0 % і 8,6 % відповідно) (рис. 19).

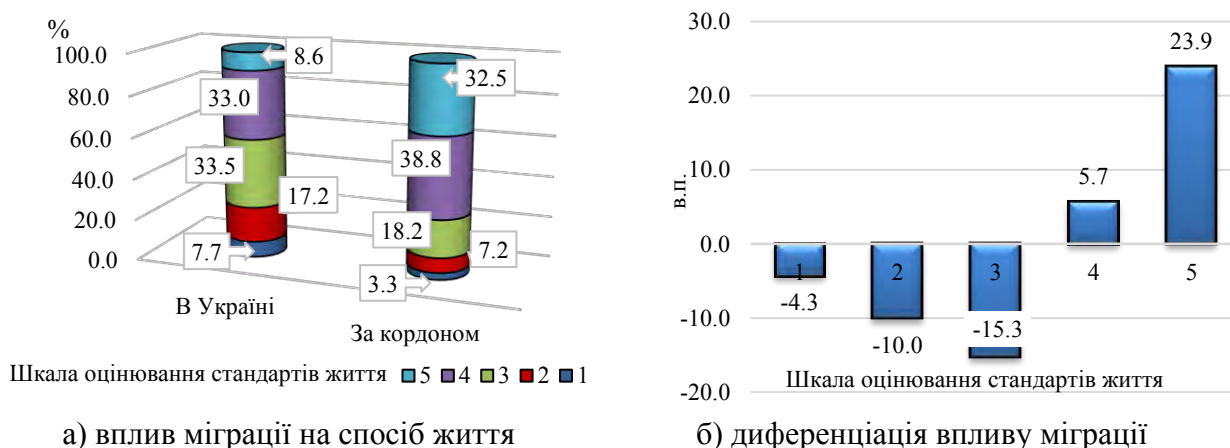

Рис. 19. Вплив міграції на культурну складову людського потенціалу респондентів, %

Як у випадку зі соціальною складовою людського потенціалу молоді, культурна складова має схожий зв'язок з міграцією. Так, частка респондентів, які вказали на помірний рівень життя в Україні, становить 33,5 %, що на 15,3 в.п. більше, ніж частка опитаних, які ідентифікували помірні стандарти життя за кордоном.

Результати соціологічного опитування щодо впливу міграції на складові людського потенціалу молоді свідчать, що міграційний досвід сприяє розвитку людського потенціалу, який за умови активної політики рееміграції й інтеграції мігрантів-молоді матиме значний соціально-економічний та соціально-демографічний ефект для відновлення національної і регіональних економік. В іншому випадку, з високою ймовірністю збереження поточних темпів економічного розвитку сприятиме подальшому «відтоку» економічно активного населення у віці 15-34 років, а також висококваліфікованої молоді. Високий рівень безробіття, низькі стандарти життя, обмеженість високооплачуваних

робочих місць з гідними умовами праці, несприятливе середовище для розвитку людського потенціалу молоді, а також напружена політична ситуація і війна є основними поточними чинниками-стимуляторами зростання еміграції молоді, трансформації освітніх міграційних процесів й академічної мобільності викладачів у стаціонарну міграцію. Одночасно зростання рівня привабливості освітнього середовища країн ЄС, які ведуть активну боротьбу за іноземних студентів, тільки посилюють проблеми «відтоку» талановитої молоді з України, висококваліфікованих молодих кадрів, еміграції молодих науковців, що призводить до зростання втрат людського потенціалу, посилення демографічних, інтелектуальних і соціальних ризиків.

4.2. Вплив міграції на капіталізацію людського потенціалу

Високий рівень міграційного потенціалу населення України, зокрема Львівської області, обумовлений несприятливими соціально-економічними чинниками та суспільно-політичною нестабільністю, які нині ще й посилюються викликами війни, що підтверджують результати дослідження. Так, 23,9 % і 34,4 % опитаних респондентів-молоді ідентифікували свій рівень доходів «до» міграції як найнижчий (рис. 20). Низький рівень оплати праці та відсутність робочих місць, дивергенція України та країн-реципієнтів людських ресурсів щодо розвитку системи заробітної плати і ринку праці, у тому числі темпів створення нових високооплачуваних робочих місць, є домінуючими чинниками зростання міграційного потенціалу і тригером трудової міграції молоді.

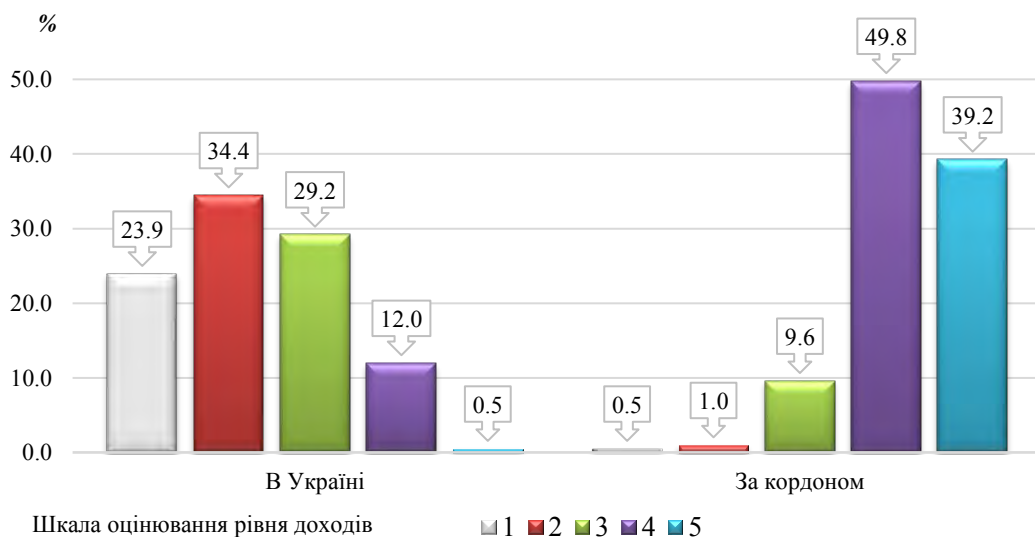

Рис. 20. Рівень капіталізації людського потенціалу респондентів: складова «доходи», %

Примітно, що спостерігається значна диференціація у частці опитаних з помірним рівнем доходів в Україні та за кордоном. Так, в Україні помірний рівень доходів мали 29,2 % респондентів-молоді, а за кордоном – 9,6 %. За результатами опитування незначна частина молодих осіб мали високий і

найвищий рівень доходів в Україні (12,0 % і 0,5 % відповідно). Натомість, міграція однозначно покращила фінансовий стан молоді. 49,8 % і 39,2 % опитаних ідентифікували свій рівень доходів як високий і найвищий відповідно.

Відсутність національної стратегії реформування системи оплати праці, особливо у креативних галузях економіки, сферах освіти, науки та охорони здоров'я, сприяло «відтоку» молоді, у тому числі висококваліфікованих кадрів. Так, зростання доходів молоді за кордоном і наявність високооплачуваних місць праці з гідними умовами є основними драйверами капіталізації людського потенціалу. Як свідчать отримані результати соціологічного опитування диференціація впливу міграції на рівень доходів молоді є значною (рис. 21). Спостерігається зростання на 37,8 в.п. і 38,8 в.п. високого та найвищого рівнів доходів мігрантів (шкала оцінювання «4» і «5» відповідно). Відтак, молодь із низьким і помірним рівнем доходів за кордоном капіталізує міграційний досвід, покращуючи свій фінансово-економічний добробут.

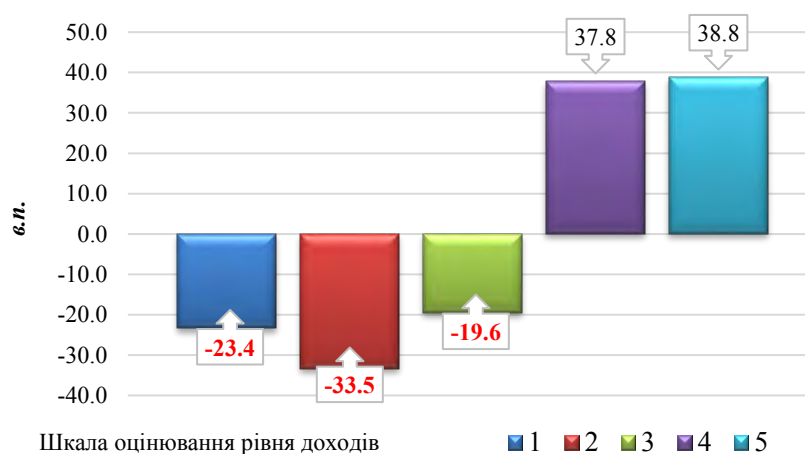

Рис. 21. Диференціація впливу міграції на рівень доходів респондентів, %

Ідентична ситуація спостерігається з рівнем капіталізації людського потенціалу мігранта у проекції майнового стану. Так, 21,5 % і 32,1 % опитаних вказали, що в Україні рівень їхнього майнового стану був найнижчий і низький (шкала оцінювання «1» і «2» відповідно). Помірний рівень майнового стану в Україні мали 32,5 % респондентів. Міграція сприяла зростанню доходів молоді, відтак, і покращенню майнового стану (рис. 22). 40,2 % і 29,7 % опитаної молоді «після» міграції ідентифікували рівень майнового стану як високий і найвищий відповідно (шкала оцінювання «4» і «5»). Міграційний дохід дозволив молоді придбати нове житло або зробити ремонт, купити автомобіль чи інші цінні речі.

Міграційний капітал є основним чинником розвитку людського потенціалу молоді з міграційним досвідом. Розвиток ринку міграційного капіталу в Україні може сприяти ефективній капіталізації людського потенціалу молоді з міграційним досвідом як в Україні, так і за кордоном, водночас – розвитку соціально-економічної системи регіону. Так, міграція сприяла покращенню майнового стану молоді на високому та найвищому рівнях (27,3 в.п. і 28,7 в.п. відповідно).

Ефективність державної і регіональної політик у сфері регулювання міграційної мобільності молоді залежить від повноти, надійності та компаративності даних, застосування яких позитивно впливає на процес

прийняття рішень органів влади у сфері міграції. Проблема інформаційно-аналітичного й інституційно-організаційного забезпечення моніторингу міграції населення усіх вікових груп, форм, видів міграційної мобільності в Україні загалом і в Львівській області зокрема залишається актуальною, особливо у період структурних реформ економіки та в умовах війни. Насамперед, у регіональному вимірі відсутні бази даних щодо основних структурно-динамічних характеристик і параметрів міграційної мобільності молоді, потенційних і реальних масштабів, міграційних векторів, соціально-демографічних характеристик молоді-мігрантів, а також обсягів грошових переказів мігрантів у регіональній економіці. Фрагментарність системи моніторингу міграційної мобільності є методичним вакуумом для процесу розробки програм у сфері рееміграції молоді та висококваліфікованих кадрів, інтеграції й адаптації мігрантів, а також для оцінювання впливу міграції молоді на людський потенціал регіону та країни. Без повної і своєчасної інформації щодо міграції населення, в тому числі молоді, унеможливується оцінювання поточного попиту та пропозиції робочої сили на національному і регіональних ринках праці, а також знижується ефективність реалізації соціальних програм та заходів демографічної політики.

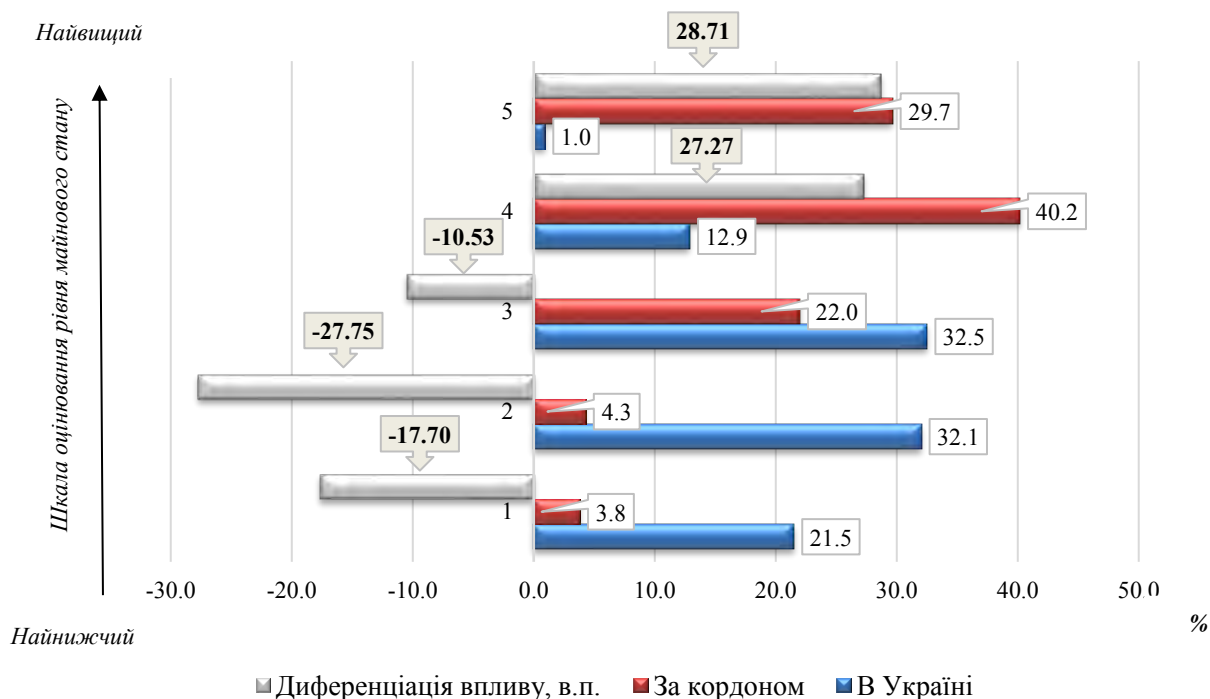

Рис. 22. Рівень капіталізації людського потенціалу респондентів: складова «майновий стан», %

Узагальнення оцінок впливу міграції на розвиток і капіталізацію людського потенціалу. Згідно з авторським методичним підходом у ході соціологічного дослідження виявлено характер та силу впливу міграції на складові людського потенціалу молоді Львівської області, що дозволило розрахувати «gaps» розвитку та капіталізації. Відтак, розвиток людського потенціалу молоді досліджувався у розрізі п'яти складових, серед яких найвищий рівень розвитку «до» міграції мала фізіологічна складова людського

потенціалу молоді (3,89), а «після» міграції – інтелектуальна (4,25) як один з найнижчих рівнів розвитку людського потенціалу молоді «до» міграції (3,28) (рис. 23). Рівень культурної складової розвитку людського потенціалу молоді регіону збільшився з 3,18 до 3,90, що свідчить про зміну способу життя мігрантів-молоді, швидку адаптацію до умов приймаючого соціуму і високий рівень аспірацій щодо інтеграції молоді в простір розвинутих країн.

Міграція молоді до країн з високим рівнем розвитку сприяє покращенню рівня доходів і майнового стану особи, про що і свідчать розраховані емпіричні показники капіталізації людського потенціалу. Так, рівень капіталізації дохідної складової людського потенціалу «до» міграції становив 2,31, а «після» міграції збільшився до 4,26, що в 1,8 разів більше, ніж до отримання міграційного досвіду. Аналогічна ситуація спостерігається і за складовою «Майновий стан» – збільшення рівня капіталізації відбулося в 1,6 разів.

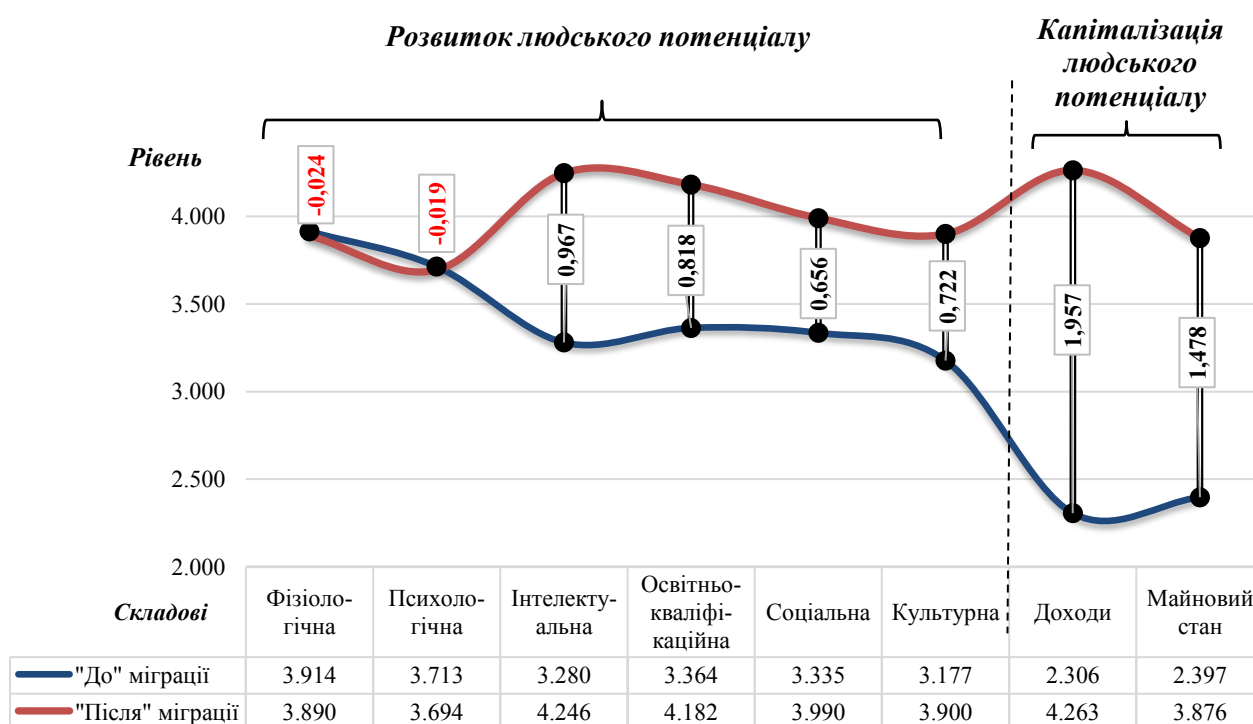

Рис. 23. Обсяги «gaps» розвитку та капіталізації людського потенціалу респондентів, бали

Примітка: червоним шрифтом виділено регрес розвитку і зменшення рівня капіталізації людського потенціалу

Примітно, що рівні розвитку фізіологічної і психологічної складових людського потенціалу молоді суттєво не змінилися після отримання міграційного досвіду, а обсяг «gap» рівний -0,024 і -0,019 відповідно. Так, емпіричний показник міграційного «gap» свідчить про регрес фізіологічної і психологічної складових розвитку людського потенціалу молоді. Можна стверджувати, що все таки міграція веде до погіршення стану здоров'я тих осіб, які страждали «до» міграції хронічними хворобами, а також спричиняє зростання тривожності та переживань, які призводять до виникнення стресів і депресії, що

у підсумку знижує опірність та соціальну-психологічну резилентність молоді до деструктивних чинників у новому середовищі.

Натомість, міграція веде до прогресу всіх інших складових розвитку і капіталізації людського потенціалу молоді. Так, найбільші обсяги «gaps» спостерігаються в інтелектуальній та освітньо-кваліфікаційній складових людського потенціалу (0,967 і 0,818 відповідно). Рівень розвитку соціальної і культурної складових збільшився в 1,2 рази, а розміри «gaps» за складовими становлять 0,656 і 0,722 відповідно.

Отже, здійснені розрахунки визначають важливість розуміння впливу міграції на людський потенціал мігрантів. Така інформація є необхідною складовою формування інтегральних баз даних щодо структурно-динамічних характеристик міграції молоді та впливу міграційної мобільності на розвиток і капіталізацію людського потенціалу на особистісному і територіальному рівнях. Реалізація моніторингу задля отримання інформації про рівень розвитку складових людського потенціалу молоді сприятиме підвищенню ефективності організаційно-інституційним інструментів політики регулювання міграційної мобільності молоді. Висока якість й оптимальна структура інформаційно-аналітичного забезпечення на національному, регіональному та місцевому рівнях доповнять систему моніторингу і пришвидшать процес імплементації європейської практики обліку даних у сфері міграції в Україні.

5. Можливості використання капіталізованого людського потенціалу в регіоні після повернення

Безповоротна зовнішня еміграція молоді України, зокрема Львівської області, однозначно погіршує перспективи ефективного розвитку та функціонування територій-донорів людських ресурсів, позаяк деформує їх статевовікову, екістико-поселенську, професійну, соціально-економічну структури. Водночас інтенсифікація рееміграційного вектору міграції дозволяє не лише покращити кількісні значення індикаторів демографічного відтворення, але й прискорити процеси соціально-економічного розвитку в їх якісному зрізі через акумулювання та використання міграційного досвіду молоді у вигляді нових знань, умінь, навичок, набутих соціальних зв'язків, ділових контактів та становища в суспільстві, інноваційних бізнес-ідей, накопичених фінансово-економічних ресурсів. Для інтенсифікації рееміграції має реалізуватись низка заходів, спрямованих на цільове працевлаштування молоді після повернення, зокрема шляхом використання практики «синіх» карт, пільгового кредитування й оподаткування бізнесу, інвестованого мігрантами, розвитку транскордонних кластерів з залученням міграційного капіталу, реалізації спеціальних програм купівлі житла й нерухомості для бізнес-цілей та ін.⁷

Рівень готовності, бажання та можливостей реемігрантів використовувати накопичений міграційний капітал для задоволення власних економічних інтересів в особистісному вимірі та на потреби регіону й економіки на макрорівні сигналізує про стан соціально-економічної ефективності процесів міграційної мобільності.

Опитування молоді з міграційним досвідом щодо можливості використання капіталізованого людського потенціалу підтвердило, що міграцію молоді в умовах формування глобалізованого суспільства слід розглядати як інструмент і засіб досягнення ключових цілей соціально-економічного розвитку економіки та суспільства.

Вплив досвіду міграції на можливості праці в Україні при кращих умовах. За результатами опитування майже половина респондентів (рис. 24), відповідаючи на запитання анкети щодо оцінювання рівня впливу досвіду трудової міграції на умови працевлаштування в Україні зазначали, що у більшій чи меншій мірі навички та знання, здобуті у процесі міграції, дозволили підвищити рівень дохідності та покращити якісні характеристики професійної діяльності. З іншого боку, 21 % молоді вважають, що наявність еміграційного досвіду жодним чином не вплинула на рівень та умови їхнього працевлаштування в Україні. Майже третина учасників дослідження не визначились із відповіддю, зокрема й через відсутність особистого досвіду працевлаштування за кордоном (3 %).

---

⁷ Рісна Р. Р. Цільові пріоритети реалізації програм трудової рееміграції. *Ефективна економіка*. 2016. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_7_37

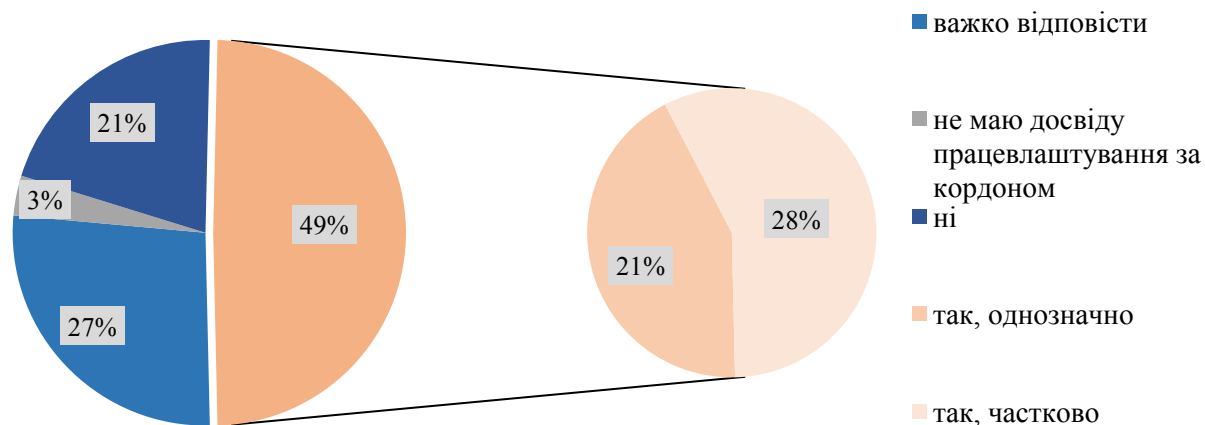

Рис. 24. Відповіді респондентів на питання, чи досвід міграції дозволяє в Україні працювати на кращих умовах та отримувати вищу заробітну плату, %

Плани щодо зарахування страхового стажу, набутого за кордоном.

Моральна й психологічна готовність мігрантів повертатись та працювати на благо Батьківщини формується в площині зростання довіри потенційних реемігрантів до політико-економічної системи регіону та держави, яка здатна забезпечити гідні умови праці, а також у випадку настання страхового випадку (хвороби, інвалідності, старості), коли держава зобов'язана гарантувати високий рівень соціального захисту та пенсійного забезпечення.

Аналіз відповідей учасників дослідження на питання про їх наміри щодо декларування страхового стажу, отриманого за кордоном, наочно підтверджують низький рівень довіри молоді до органів державної влади. Виявлено, що українська молодь не надто цікавиться питанням соціального забезпечення та в переважній більшості не розраховує на набутий за кордоном страховий стаж при потенційному плануванні виходу на пенсію в майбутньому. Частково це може бути зумовлено юридичною неграмотністю української молоді в питанні планування та забезпечення власної фінансової стабільності при досягненні пенсійного віку (яку загалом гарантує законодавство України, у тому числі включаючи міждержавні договори за цим аспектом⁸).

Зокрема, майже 70 % респондентів з різних причин не планують офіційно заявляти про закордонний трудовий стаж через те, що або не бачать сенсу (36 %), або не мають страхового стажу чи були працевлаштовані неофіційно (27 %). На противагу лише третина молоді з міграційним досвідом декларує бажання офіційно подати інформацію про свій закордонний стаж працевлаштування (рис. 25).

⁸ Гринчишин І. М., Бас-Юрчишин М. А., Біль М. М. Трансформація системи соціального захисту: національні пріоритети та регіональні особливості. Львів, 2018. 180 с., с. 108-110.

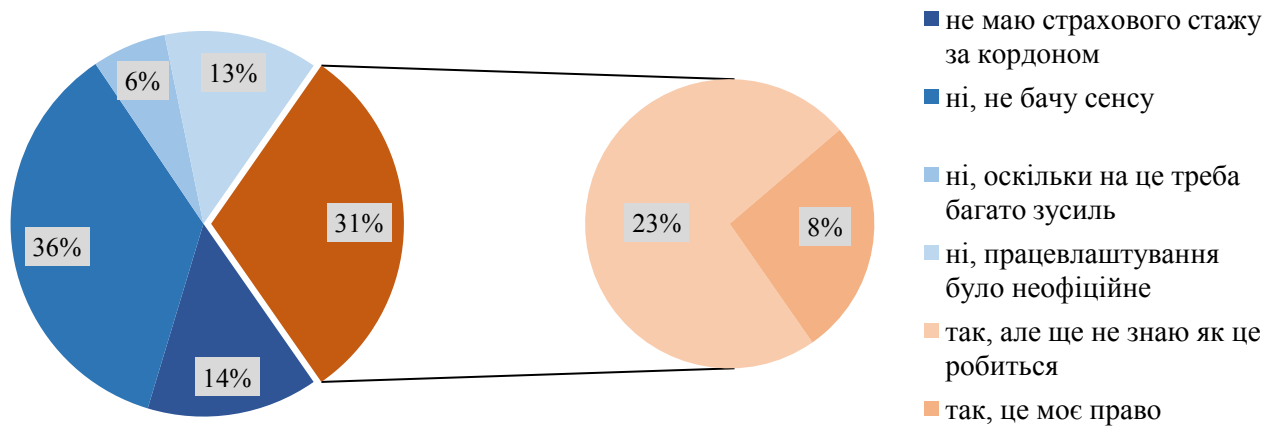

Рис. 25. Відповіді респондентів на питання щодо намірів врахування страхового стажу, отриманого за кордоном, для пенсійного забезпечення в Україні, %

Набутий соціальний капітал. На інтенсивність рееміграційних процесів та бажання молоді капіталізувати здобуті знання, навички й інші ресурси в Україні не менш суттєвий вплив чинить фактор рівня інтегрованості індивіда в соціум – як у вимірі приймаючого суспільства, так і у вимірі стійкості усталених соціальних взаємозв’язків із територіями-походження мігрантів.

Очевидно, що молодь як найбільш активна соціально-демографічна група суспільства здатна більш швидко налагоджувати комунікативні канали та ділові контакти, які в результаті полегшують процес адаптації мігрантів до нових умов проживання та забезпечують їх повноцінне включення в соціум приймаючого суспільства. Високий рівень соціалізації мігрантів дозволив майже 97 % респондентів налагодити нові професійні знайомства та соціальні контакти як з представниками інших націй (39 %), так і зі спільнотою українців на нових територіях проживання (17 %) (рис. 26). Разом з тим, інтенсивність нарощення соціального капіталу емігрантами за кордоном у великій мірі залежить від виду професійної діяльності та рівня зайнятості, лінгвістично-інтелектуальних та комунікативних здібностей, соціально-економічного статусу та особливостей характеру. Високий рівень соціалізації мігрантів засвідчує факт інтелектуалізації зовнішнього еміграційного потоку з України до країн ЄС.

Водночас, доцільно зазначити, що тривале проживання за кордоном також підвищує ризики соціальної ізоляції мігрантів через погіршення якості функціонування комунікативних каналів із регіонами-походження. Незважаючи на розвиток цифрових інтернет-технологій, які дозволяють у дистанційному режимі підтримувати соціальні та ділові контакти, майже чверть респондентів зазначили, що у процесі інтеграції та адаптації до нових умов проживання їм вдалось налагодити велику кількість корисних знайомств за кордоном, проте втратити соціальні зв’язки з колегами та друзями в Україні (див. рис. 26).

Рис. 26. Відповіді респондентів на питання, чи вдалось під час міграції познайомитись з новими людьми, %

Плани щодо інвестицій міграційного капіталу. Зрештою здобуті соціальні зв'язки та знайомства мігрантів особистісного характеру у випадку рееміграції вірогідно можуть інтенсифікувати економічні взаємозв'язки і ділові контакти між територіями походження та призначення у регіональному й макровимірах. Для прикладу, завдяки формуванню та розвитку Україно-Німецької міграційної системи, окрім міграції капіталу та заощаджень, було налагоджене тісне економічне співробітництво між державами через зростання до 4 тис. кількості підприємств з німецькими інвестиціями, створення додаткових робочих місць та збільшення обсягів зовнішньої торгівлі⁹.

Готовність реемігрантів інвестувати фінансово-економічні ресурси у розвиток інноваційних бізнес-ідей або конвертувати кошти у придбання нерухомості, інших цінностей однозначно може пожвавити економічне середовище України. Проте третина респондентів, відповідаючи на запитання щодо можливих способів використання міграційного капіталу, проявили слабкий інтерес до ідеї інвестування коштів в економіку України. З іншого боку, 31 % молоді з міграційним досвідом вказали на бажання вкласти фінансові ресурси у придбання нерухомості, ще 29 % – у розвиток власного або родинного бізнесу та 6 % – у нарощення інтелектуального капіталу через підвищення власного освітньо-кваліфікаційного рівня або когось із родичів (рис. 27).

За результатами дослідження доведено, що рівень готовності молоді інвестувати міграційний капітал у розвиток соціально-економічної інфраструктури України ймовірно може диференціюватись у залежності від мети та тривалості перебування мігранта за кордоном, а також його міграційної установки на те, аби закріпитися у новому місці проживання або реемігрувати.

⁹ Бараняк І. С. Формування україно-німецької територіальної міграційної системи: економічні наслідки та ефекти. *Економіка та держава*. 2019. № 3. С. 132-136, с. 134.

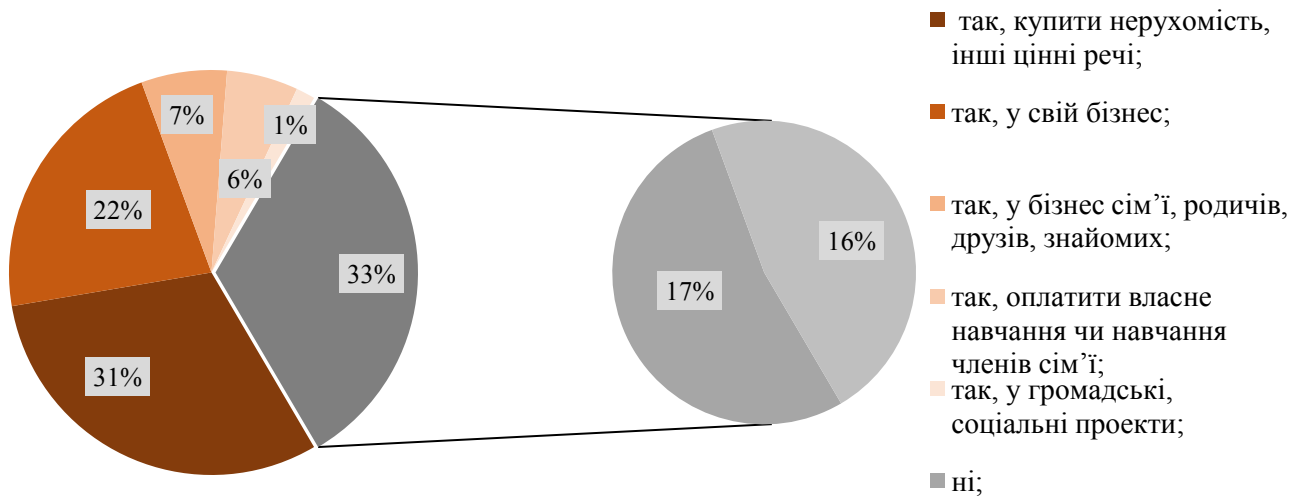

Рис. 27. Відповіді респондентів на питання щодо намірів інвестування міграційного капіталу в Україну, %

36 % молоді, яка на момент опитування працювала за кордоном і не мала намірів реемігрувати в Україну, відповіла негативно на пропозицію інвестування міграційного капіталу на потреби розвитку України, тоді як серед респондентів, які планують повертатись назад такий процент у 9 разів вищий (рис. 28).

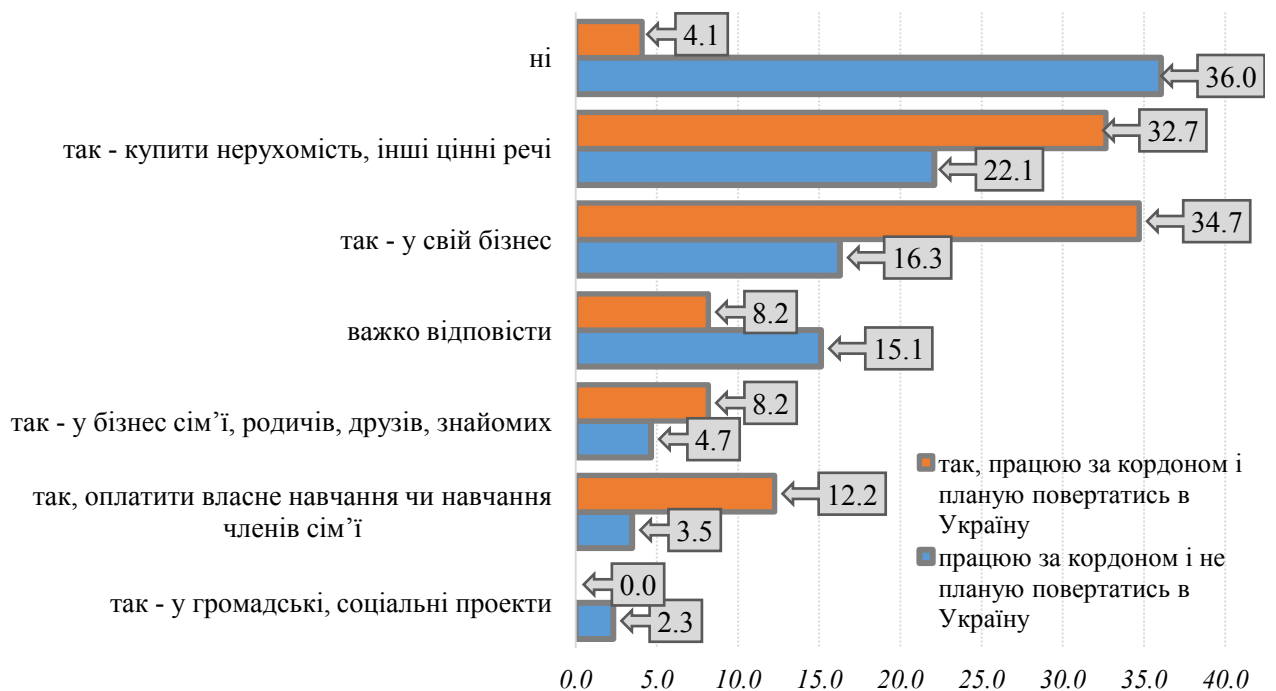

Рис. 28. Відповіді респондентів щодо намірів інвестування міграційного капіталу в Україну в проекції рееміграційних планів, %

Примітно, що дві третини учасників дослідження, які у недалекій перспективі планують повертатись в Україну вважають за доцільне використати заощаджені фінансові ресурси на придбання нерухомості, інших цінних речей або у заснування власного бізнесу. Ще 12,2 % та 8,2 % респондентів відповідно планують капіталізувати міграційний капітал у навчання або бізнес родини, тоді як до найменш популярного напрямку вкладень молодь віднесла громадські та соціальні проекти.

У цілому результати соціологічного дослідження підтвердили економічну природу зовнішньої еміграції молоді. Нарощення темпів міграційної мобільності молоді сприяє більш ефективному використанню людського потенціалу, а також його нарощенню та капіталізації у вигляді нових знань, навичок і фінансових ресурсів. Відтак, ефективне використання рееміграційного потенціалу молоді може стати одним із драйверів зростання національної економіки, особливо у період повоєнного відновлення.

Погіршення безпекової ситуації в Україні у великій мірі вплинуло на розвиток міграційних аспірацій серед молоді та призвело до формування інтенсивних еміграційних потоків з регіонів до країн з високими стандартами соціального захисту населення. Разом з тим, складна соціально-економічна ситуація й військова нестабільність в Україні очевидно суттєво знизили рівень готовності та бажання молоді інвестувати міграційний капітал у реалізацію інфраструктурних проєктів мирного часу.

Однак, саме молодь з міграційним досвідом, соціальними зв'язками та лінгвістичними навичками у воєнному часі відіграє роль ефективного комунікативного каналу між Україною та державами ЄС. Консолідуючись довкола національної ідеї перемоги України у збройному протистоянні з Російською Федерацією, молодь за кордоном представляє та відстоює інтереси України у різних країнах світу, бере участь у формуванні та функціонуванні мережі волонтерських центрів, допомагає акумулювати фінансові ресурси на потреби армії та осіб, які постраждали унаслідок військових дій. У сукупності активна громадянська позиція та дії української молоді в еміграції формують *новий розширений підхід до розуміння поняття міграційного капіталу*, який у період військового стану включає не лише традиційну фінансово-економічну складову, але й дії та заходи, що сприяють збереженню та нарощенню державотворчих процесів.

У підсумку зазначимо, що тривале проживання значної кількості молоді України за кордоном сприятиме накопиченню значного міграційного капіталу та ресурсів, які по завершенні військових дій можуть бути інтегровані у процес відбудови постраждалих регіонів України та сприятимуть прискореному соціально-економічному розвитку.

6. Вікові особливості міграційної мобільності молоді

У глобальному просторі на тлі старіння населення виділяється альтернативний тренд щодо зростання мобільності літніх та спеціалізованих працівників, однак молодь усе одно залишається найбільш мобільною групою населення, досягаючи найвищої активності у віці 25-29 років¹⁰. Ранній досвід мобільності є характерною ознакою європейського простору, в який інтегрується Україна, що сприяє поширенню наднаціональної (європейської) ідентифікації («supra-national identifications»)¹¹.

Керуючись віковою специфікою міграційної мобільності молоді, за низкою питань виявлено певні особливості відповідей, зокрема якщо порівнювати вікові групи 18-24 років та понад 30 років. Так, виявлено специфіку вікового і географічного розподілу респондентів. Для молоді віком 18-24 років, тобто осіб, які здобувають освіту та перший досвід праці, основними країнами-реципієнтами є безумовно Польща (47,3 % з усіх опитаних даної вікової групи), Німеччина (16,4 %) та Англія (9,1 %). Згадані країни формують міждержавні освітні системи з Україною, при чому Англія та Німеччина ще до війни «відтягували» молодь з найвищим інтелектуальним потенціалом, а Польща розвинула значну за обсягами транскордонну освітню систему завдяки проведенню на території України результативної промоції своїх освітніх послуг, лібералізації умов вступу, у тому числі через онлайн-подання документів, надання можливостей вивчення польської мови впродовж першого року навчання та ін.; як результат, українські студенти готові навчатись навіть у приватних закладах освіти Польщі для отримання диплому європейського зразка¹². Готовність навчання за кордоном української молоді в умовах війни, у тому числі на платній основі, значно підвищилась.

Серед респондентів вікової групи 24-29 років вирізняються країни з переважаючою трудовою міграцією. Окрім Польщі (21,9 % з усіх опитаних даної вікової групи), Німеччини (15,6 %) й Англії (4,7 %), це також Італія (12,5 %), Чехія (7,8 %) і США (6,3 %). У віковій групі 30-35 років з'являються Франція (10,0 % з усіх опитаних даної вікової групи) та Австрія (8,3 %). Показово, що у віковій групі понад 30 років зростає вектор еміграції у США (10 %), Канаду (6,7 %) та країни Скандинавії – Швецію (6,7 %) й Данію (3,3 %). Ймовірно, частина з цих мігрантів могла обирати дані країни як країни вторинної міграції. Міграційна політика України практично не враховує процеси вторинної міграції, у той час як даному питанню значну увагу приділяють країни ЄС – з метою регулювання міграції осіб, які обирають країни з вищим рівнем соціального захисту, та протидії таких переміщень різними засобами¹³. В Україні

¹⁰ Zaiceva A. The impact of aging on the scale of migration : *IZA. World of Labor*. 2014. № 99. <https://doi.org/10.15185/izawol.99> URL: <https://wol.iza.org/uploads/articles/99/pdfs/impact-of-aging-on-scale-of-migration.pdf>

¹¹ Demireva N., Quassoli F. The Lived Experiences of Migration: An Introduction. *Social Inclusion*. 2019. Vol. 7, Issue 4. Pp. 1-6. <https://doi.org/10.17645/si.v7i4.2568>, с. 4.

¹² Гнатюк Т. О. Освітня міграція з України: сучасні тенденції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2018. Вип. 33. С. 85-89, с. 87.

¹³ Radjenovic A. Secondary movements of asylum- seekers in the EU asylum system. Briefing October 2017 / European Parliament. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608728/EPRS_BRI\(2017\)608728_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608728/EPRS_BRI(2017)608728_EN.pdf)

ж питання географічної структури міграції аналізується за країною виїзду без подальшого моніторингу переміщень населення, у тому числі молоді.

Таким чином, при домінуванні Польщі, Німеччини й Англії як країн-реципієнтів молоді з України відслідковується певна вікова специфіка географічної структури міграції: ранній досвід міграції обирає країни з розвинутими міграційними системами; з набуття міграційного досвіду молодь частіше обирає більш віддалені країни та країни з вищими соціальними стандартами.

Віковими особливостями щодо *планів* молоді з міграційним досвідом є:

- найвища частка осіб, які перебувають в Україні, але планують емігрувати назавжди за кордон найближчим часом, виявлена для молоді віком 18-24 років (4,7 % з успіх опитаних даної вікової групи);

- найвища частка осіб, які навчаються за кордоном і не планують повертатись в Україну, закономірно виявлена серед молоді віком 18-24 років (18,2 % з усіх опитаних даної вікової групи), а осіб, які працюють за кордоном – більш менш однакова серед молоді старших (від 25 років) вікових груп (у середньому 37,5 %);

- найвища частка осіб, які працюють за кордоном і планують повертатись в Україну, більш менш однакова серед молоді старших (від 25 років) вікових груп (у середньому 20,7 %);

- віковий розподіл щодо планів тимчасового працевлаштування за кордоном є більш менш однаковим для всіх вікових груп (у середньому 15,8 %);

- найвищі патріотичні настрої молоді щодо намірів проживання, праці і навчання виключно в Україні виявлено серед осіб 18-24 років (20,0 % з усіх опитаних даної вікової групи) та осіб понад 35 років (23,8 %), що відображає антагонізм певного «романтизму» недосвідченої молоді та обраної іммобільності осіб з достатнім життєвим, у тому числі міграційним, досвідом.

Вікові аспекти *частоти і тривалості міграції* вказують, що найбільше здійснює міграцію декілька разів на рік молодь віком 18-24 роки (23,6 %). Рис. 29(а) наочно демонструє, що для всіх вікових груп переважає разовий досвід міграції і з віком тривалість міграції наростає: частка молоді у віці 25-29 років і 30-35 років з міграційним досвідом понад 3 і 5 років є найбільшою (див. рис. 29(б)).

Виявлена тенденція вказує, що якщо попередня «заробітчанська» хвиля міграції з України мала переважно тимчасовий характер (підтвердження – структура відповідей вікової групи понад 35 років щодо тривалості міграції на рис. 29(б), де суттєвою є частка осіб тривалістю міграції до 1 року та навіть до 1 місяця), то міграційна хвиля останніх років з ознаками інтелектуалізації позначається одноразовими й тривалими виїздами зі все рідшими практиками повернення. Безперечно, умови війни лише поглиблюватимуть дану деструктивну тенденцію, яка й раніше суперечила високим можливостям мобільності населення України в умовах розвитку прикордонної інфраструктури у відповідності до європейських стандартів¹⁴.

---

¹⁴ Шульц С. Л., Луцків О. М. Нормативно-правові засади розбудови прикордонної інфраструктури. *Регіональна економіка*. 2019. № 3(93). С. 24-36. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2019-3-3>, с. 34.

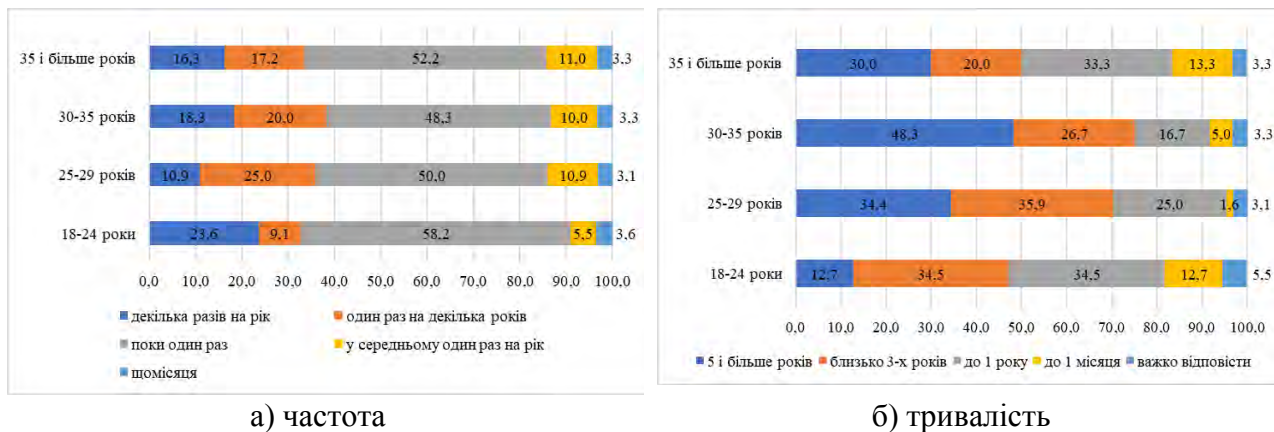

Рис. 29. Вікова специфіка частоти і тривалості міграції респондентів, %

Інтелектуалізацію міграції з України підтверджує вікова специфіка відповідей щодо *характеру праці*. Встановлено, що розумова праця переважала для вікових груп 25-29 років (46,9 % з усіх опитаних даної вікової групи) і 30-35 років (35,0 %). Показник вікової групи 18-24 років (27,3 %), на що слід звернути увагу, переважає частку осіб вікової групи понад 35 років (26,7 %).

Найвищу частку осіб з *неофіційним працевлаштуванням* виявлено для вікової групи понад 35 років (33,3 % з усіх опитаних даної вікової групи), коли для осіб 18-24 років показник склав 23,6 % (фактор здобуття першого досвіду праці), 25-29 років – 17,2 %, 30-35 років – 21,7 %.

Показники для молоді всіх вікових груп є доволі високими, адже кожен п'ятий мігрант з України, перебуваючи в молодому віці та фазі активного розвитку особистісного потенціалу, продовжує працювати за кордоном нелегально. Разом з тим, чітко простежується тенденція до скорочення частки осіб, працевлаштованих неофіційно в молодших вікових групах, що свідчить про формування певної правової культури мігрантів з України. Це важливий аспект, адже рівень правової культури взаємопов'язаний з рівнем соціально-економічної захищеності мігрантів та формуванням їх правосвідомості¹⁵.

Вікова специфіка чітко простежується в *оцінках впливу міграції на капіталізацію людського потенціалу* (зміни доходу й майнового стану), яка з віком та накопиченням міграційного досвіду зростає. Як приклад, аналіз вікової структури відповідей щодо впливу міграції на зміну доходів показує, що після міграції частка осіб віком понад 35 років, які оцінили рівень своїх доходів на найвищі 4 і 5 балів, склала 90,0 %, у той час як серед осіб віком 18-24 роки – 80,0 %. Також серед молодшої вікової групи залишаються респонденти, які низько оцінюють свої доходи після міграції. Причинами цього може бути статус навчання та низькооплачувана праця у зв'язку з відсутністю досвіду та поки недостатнім професіоналізмом (рис. 30).

¹⁵ Павлів-Самоїл Н. Проблеми правової культури у процесі інтеграції мігранта. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. №. 3(37). С. 23-26, с. 25.

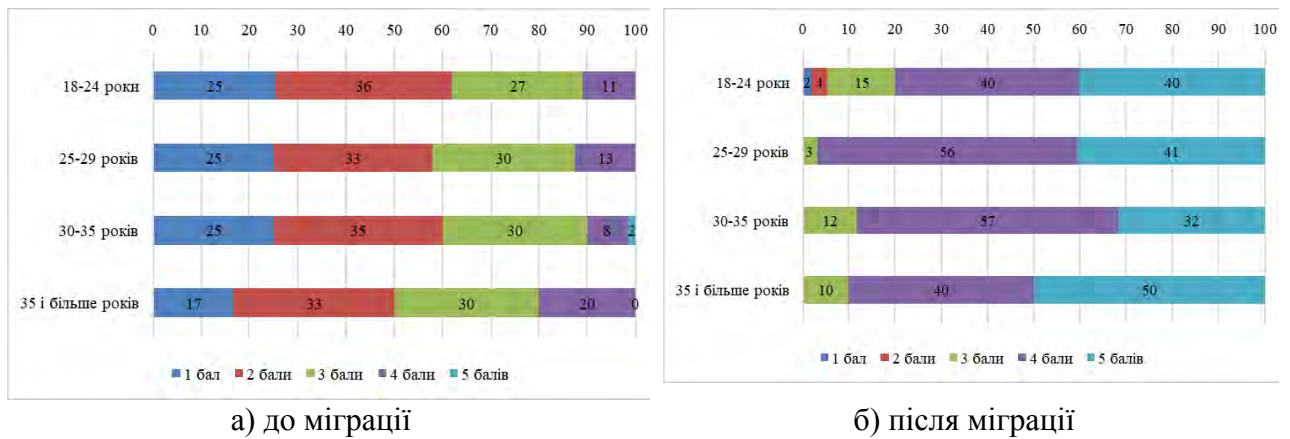

Рис. 30. Вікова специфіка впливу міграції на доходи респондентів, %
(1 бал – найнижчий, 5 – найвищий)

У цілому головні проблеми міграційної мобільності, пов'язані з низькими рееміграційними намірами, невизначеністю у використанні міграційного капіталу, зарахуванні страхового стажу та ін., є однаково актуальними для всіх вікових груп молоді. Основним висновком з проведеного аналізу є необхідність глибокого вивчення міграційної мобільності молоді за різними критеріями, зокрема віковими, що потрібно для наукового обґрунтування пріоритетів державної міграційної політики з диференціацією різних завдань:

- для молоді, яка навчається і здобуває перший досвід праці за кордоном – пошук можливостей її повернення й працевлаштування на батьківщині;

- для працевлаштованої молоді старших вікових груп, яка періодично повертається в Україну – пошук можливостей ефективного використання її міграційного капіталу у формі знань, досвіду й заощаджень;

- для працевлаштованої молоді старших вікових груп з тривалим перебуванням за кордоном – пошук можливостей збереження соціетальних та економічних зв'язків через інститути діаспори, підтримку мовно-культурних проєктів, пропозицію міграційних інвестиційних програм.

Інтелектуалізація еміграції молоді за кордон є чітко простежуваною тенденцією для українського суспільства. Російське вторгнення в Україну 2022 року ще більше поглиблює ризикогенність реалізації зростаючого потенціалу міграції молоді. Позиція держави в даному аспекті має бути спрямована на збереження людського потенціалу нації, мінімізацію демографічних втрат і забезпечення інтеграції набутого за кордоном міграційного капіталу молоді в Україні.

7. Перспективи соціологічних досліджень міграційної мобільності молоді в умовах війни 2022 року

Російське вторгнення в Україну 2022 року внесло суттєві корективи у пріоритети дослідження, регулювання й моніторингу міграційної мобільності молоді. Широкомасштабна зовнішня агресія спричинила масову вимушену міграцію, ще більше загострила проблему високої зовнішньої міграційної мобільності молоді України, яка в умовах нестабільності та лояльної політики приймаючих країн продовжує зростати.

Ще до війни проблема еміграції молоді спричинила низку загрозливих тенденцій, що є потужними чинниками дестабілізації соціально-економічної системи України. Зокрема це:

- депопуляція і старіння населення України – за період 2000-2021 років чисельність молоді скоротилась майже на 30 %;

- стрімко зростаюча освітня еміграція – її обсяги за останнє десятиліття збільшились у понад 4 рази;

- постійно зростаючий потенціал міграції молоді, що підтверджують результати різних соціологічних опитувань – ще до війни 2022 року від 55 % до 70 % молоді Львівської області виявляли бажання постійного або тимчасового виїзду за кордон¹⁶;

- високі ризики безповоротних втрат людського потенціалу молоді – понад 60 % молоді Львівської області, яка має міграційний досвід, ще до війни не планувала повертатись в Україну (результати дослідження, висвітленого в даній доповіді).

Високий потенціал міграції молоді підвищує рівень її трансформації в реальні переміщення в умовах війни. При цьому ймовірними є сценарії:

- первинний виїзд молоді за кордон у статусі біженця з подальшою інтеграцією через навчання і працевлаштування;

- формування намірів навчання і/або працевлаштування за кордоном з їх реалізацією при першій нагоді.

Перший сценарій в умовах дії воєнного стану прийнятний для категорій молоді:

- неповнолітніх осіб (до 18 років) чоловічої і жіночої статі;

- осіб віком 18-35 років жіночої статі або чоловіків, які не підлягають мобілізації. Упродовж 2022 року залишилась невизначеною ситуація щодо права виїзду чоловіків за кордон, які до російського вторгнення вже були студентами денної форми навчання закордонних закладів освіти.

Теперішня ситуація в Україні як складна і невизначена концентрує владні зусилля на військових діях та вирішенні гострих економічних і соціальних проблем. Вимушена міграція молоді в межах країни виокремлюється як проблемна в контексті додаткових фінансових виплат держави на переміщених з регіонів активних бойових дій (встановлено в розмірі 2 тис. грн для дорослого

---

¹⁶ Васильців Т. Г., Риндзак О. Т. Міграційна активність студентської та учнівської молоді Карпатського регіону України (результати соціологічного дослідження): науково-аналітичне видання. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів. 2020. 60 с.; Ключковська І., П'ятковська О. Міграційні настрої студентів в умовах візової лібералізації (опитування студентів НУ «ЛП» та НТУУ «КПІ»). Львів, 2017. 30 с.

і 3 тис. грн для дітей на місяць), організації дистанційного навчання, визначення порядку вступної кампанії для молоді, яка зареєстрована як внутрішньо переміщені особи.

Незважаючи на державну підтримку, вимушена міграція молоді за кордон є значною та породжує ризики безповоротних втрат людського потенціалу: при продовженні війни в Україні ймовірність повернення населення знижується, особливо тієї його частини, яка встигне інтегруватись у приймаюче суспільство. Для молоді рівень інтеграції є вищим, адже це найбільш мобільна категорія населення в силу вікових і соціально-статусних (мінімальні сімейні, трудові, майнові зобов'язання) особливостей.

Таким чином, *соціологічні обстеження міграційної мобільності молоді в умовах війни набувають ще більшої актуальності.*

Вплив нинішньої ситуації на молодь України може бути двоякою:

- з одного боку, зростають патріотичні настрої молоді, що апріорі знижує її міграційний потенціал. Молодь є найбільш активною частиною громадянського суспільства, беручи участь у волонтерських заходах, заходах підтримки України за кордоном тощо;

- з іншого боку, нестабільне внутрішнє середовище, загрози життю і здоров'ю, погіршення економічної ситуації підвищують потенціал міграції молоді, у тому числі тієї, яка вже перебуває за кордоном у статусі біженця та з продовженням війни більш схильна до повної інтеграції в приймаюче суспільство.

Відтак, окрім системного соціологічного обстеження міграційної мобільності молоді України, яке б виявляло потенціал, причини та наслідки міграції, важливо проводити *ситуативні опитування молоді*, диференціюючи акценти залежно від обраної цільової групи:

1) для молоді, яка не змінювала місце перебування:

а) перебуває в регіонах, де відбуваються/відбувались активні бойові дії;

б) перебуває в регіонах з відносно безпечними умовами (без активних бойових дій);

2) для молоді, яка змінювала місце перебування:

а) перебуває в іншому регіоні України (внутрішньо переміщені особи);

б) перебуває за кордоном (біженці, особи з визначеним статусом, що надає право на навчання, працевлаштування та ін.).

Для першої цільової групи при опитуванні актуально з'ясувати подальші плани та потенціал міграції з конкретизацією бажання, намірів і готовності змінювати місце перебування. Для другої цільової групи, окрім того, вкрай важливо з'ясувати потенціал рееміграції, що дозволить обґрунтувати пріоритети державної політики повернення молоді після завершення війни (або до відносної стабілізації ситуації). Такий управлінський досвід буде основою для подальшого вироблення політики стимулювання рееміграції молоді України, актуальної в умовах постійного зростання міграційної мобільності з освітньою метою (рис. 31).

З початку війни 2022 року в Україні було проведено низку соціологічних досліджень, що частково дозволяють окреслити картину щодо міграції молоді. Найбільш авторитетне з них – опитування Міжнародної організації з міграції, яке

містить інформацію щодо внутрішніх вимушених переміщень, однак не дозволяє аналізувати вікові групи населення для розуміння специфіки молоді, хоча й виокремлює домогосподарства з дітьми як вразливими категоріями населення¹⁷.

Рис. 31. Проблематика соціологічних досліджень молоді України в умовах війни

Два соціологічні дослідження провів Центр Разумкова – «Українські біженці: настрої та оцінки (березень 2022 р.)» і «Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину (квітень-травень 2022 р.)»¹⁸. Опитування дозволило з'ясувати основні соціально-демографічні, освітні, трудові характеристики біженців, їх психологічний стан, оцінку допомоги, в тому числі з боку влади. З'ясовано, що 79 % опитаних планують повернутися в Україну після закінчення війни.

Опитування за методикою Центра Разумкова зосереджують увагу лише на тих особах, котрі виїжджали за кордон (а це переважно жінки). Вікова градація досліджень не дозволяє виокремити молодь за регламентованими межами, оскільки виділялась група респондентів, молодша за 30 років і віком 30-39 років, а за законодавством України молодь – це особи віком від 14 до 35 років¹⁹. Також дослідження потребують системності в проведенні для розуміння впливу динамічної ситуації на міграційні настрої населення в умовах війни.

¹⁷ IOM: Ukraine - Internal Displacement Report - General Population Survey Round 5 (3-23 May 2022). URL: <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/iom-ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-0>

¹⁸ Українські біженці: настрої та оцінки (березень 2022 р.) : Разумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukrainski-bizhentsi-nastroi-ta-otsinky>; Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину (квітень-травень 2022 р.) : Разумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-shcho-povertaiutsia-na-batkivshchynu>

¹⁹ Про основні засади молодіжної політики. Закон України № 1414-IX від 27.04.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

Інше дослідження «Війна в Україні: соціологічний вимір» компанії «Оперативна соціологія» з'ясовує вектори вимушених переміщень, у тому числі в розрізі вікових груп 18-24 і 25-34 років, що виявило найвищу мобільність даних груп проти старшого населення: для прикладу, не змінювали місце перебування 88,8 % осіб старше 60 років проти 70,7 % молоді віком 18-24 роки²⁰. Інші питання стосувались зміни місця проживання та подальших планів (59,3 % респондентів вказали, що планують якнайшвидше повернутись з-за кордону), зміни рівня доходів, основних проблем, психо-емоційного стану, поточних активностей тощо. Однак відповіді даного опитування не розкриті за віковою структурою респондентів, що унеможливорює розуміння специфіки для молоді.

Ще одне дослідження проводилось Gradus Research Company на тему «Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України» (травень і червень 2022 року). У рамках опитування визначались вектори переміщень, наміри переміщень у випадку загострення ситуації, бажання повернення з-за кордону, вплив війни на різні параметри життя, досвід використання гуманітарної допомоги, рівень інституційної довіри до Збройних сил України, влади, волонтерських організацій та ін.²¹ З отриманих результатів наочним є зниження рееміграційних намірів мігрантів з продовженням війни: якщо в травні частка біженців, які за першої нагоди готові були повернутись в Україну складала 73 %, то в червні вона скоротилась до 65 %. Для внутрішньо переміщених осіб такі показники склали 83 % і 80 % відповідно, що вказує на швидшу інтеграцію українців за кордоном, ніж в Україні, а це ризикогенна тенденція.

Ідея дослідження Gradus Research Company є важливою, а проведення опитування впродовж двох місяців дозволяє простежувати певні зміни. Проте, знову ж таки, необхідним є віковий зріз аналізу відповідей для розуміння специфіки молоді.

Ризики безповоротних втрат молоді, яка перебуває за кордоном, підтверджує соціологічне дослідження польської компанії ARC Rynek i Opinia. З висновків 27 % біженців з України заявляють, що навіть після закінчення війни хочуть залишитися в Польщі, понад 50 % хотіли б працювати в даній країні, 78 % мають намір вивчити польську мову²².

Дослідження не виділяє вікові групи респондентів, однак піднімає проблематику успішної інтеграції українців в умовах вимушених переміщень за кордон. Такі тенденції актуалізують визначення специфіки вимушеної міграції молоді України у розрізі різних країн, адже за результатами соціологічного дослідження, викладеного в цій доповіді, наміри виїзду молоді на постійно суттєво різняться в різних країнах перебування.

---

²⁰ Війна в Україні: соціологічний вимір : Оперативна соціологія. URL: https://oper.so/pdf/war_in_Ukraine.pdf

²¹ Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – перша хвиля дослідження. Травень 2022 : Gradus Research Company. URL: https://gradus.app/documents/256/GradusEU_survey_wave1_UA_hSorts5.pdf; Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – друга хвиля дослідження. Червень 2022 : Gradus Research Company. URL: https://gradus.app/documents/258/GradusEU_publicztion_wave2_UA_MW7vdId.pdf

²² Wpływ uchodźców z Ukrainy na polską gospodarke : ARC Rynek i Opinia (24.05.2022). URL: <https://arc.com.pl/wplyw-uchodzcow-z-ukrainy-na-polska-gospodarke/>

Проведені за перше півріччя війни 2022 року соціологічні дослідження вказують на *необхідність моніторингу міграційної мобільності молоді*, яке має бути систематичним, адже ситуація є невизначеною та вкрай нестабільною.

Ідейною основою моніторингу може бути розроблена авторським колективом методика соціологічного обстеження, результати апробації якої за прикладом молоді Львівської області висвітлено у даній доповіді. Його результати хоча і відображають довоєнні тенденції, проте події з 2014 року теж мали вагомий вплив на внутрішню соціально-економічну ситуацію, локалізуючи безпекові загрози на сході країни та в АР Крим.

У ході опитувань важливо з'ясувати основні потреби молоді – така інформація є основою для обґрунтування механізмів «прийому» й рееміграції молоді, яка є у статусі біженця чи внутрішньо переміщеної особи²³. Також вагомим результатом опитування має бути обґрунтування додаткових можливостей залучення потенціалу молоді у процеси розвитку воєнної економіки України та її повоєнного відновлення. Таке обґрунтування є необхідним, зважаючи на політику селективної інтеграції розвинутих держав щодо мігрантів з України та в першу чергу молоді. Аналіз європейських практик вказує на схильність до стимулювання інтеграції осіб з високим професійно-кваліфікаційним рівнем, які володіють інформаційно-комунікаційними технологіями, знають щонайменше дві мови та здобувають освіту (першу чи другу) в їхній країні²⁴. Успішна інтеграція таких осіб з високим потенціалом є ще більшою загрозою для України у випадку відсутності політики стимулювання рееміграції молоді.

Результати соціологічних досліджень молоді та її міграційної мобільності в умовах війни мають слугувати інформаційно-аналітичною основою для обґрунтування управлінських рішень з стимулювання *рееміграційних процесів*. Забезпечення сприятливих передумов повернення молоді з-за кордону слід здійснювати залежно від ситуації:

1) у випадку продовження війни – стимулювання повернення молоді в регіони, де не відбуваються активні бойові дії шляхом:

- пропозиції закладами професійно-технічної, передвищої і вищої освіти спеціальних вступних умов для осіб, які перебувають у статусі переселенця, у тому числі за кордоном;

- підтримки участі молоді у різних громадських і волонтерських проєктах, їх утворення та активної діяльності;

- організації й збереження постійних зв'язків з інститутами діаспори та осередками проживання переселенців за кордоном і в Україні, у тому числі молоддю;

- інформаційно-аналітичної роботи щодо розуміння вікової структури переселенців (на основі узагальнених даних Єдиного реєстру внутрішньо переміщених осіб та інформації щодо біженців і шукачів притулку), а також моніторингу вимушеної міграції населення України за внутрішнім і зовнішнім

---

²³ Філіпчук Л., Ломоносова Н., Сирбу О., Кабанець Ю. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022). CEDOS. URL: <https://www.prostir.ua/wp-content/uploads/2022/03/vymushena-migracziya-ta-vijna-v-ukrai%CC%8ni.docx-1-1.pdf>, с. 6.

²⁴ Мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки : Інститут економіки та прогнозування НАН України (28.04.2022). URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9009>

векторами зі з'ясуванням намірів та потреб молоді-переселенців (моніторинг можна проводити на базі опитування МОМ в Україні або в рамках окремого опитування);

2) у випадку завершення війни – стимулювання повернення молоді в регіони походження та з пропозицією можливостей вибору внутрішніх переміщень за бажанням (у більш безпечні регіони) шляхом:

- пропозиції закладами професійно-технічної, передвищої і вищої освіти спеціальних вступних умов для внутрішньо переміщених осіб у регіонах їх походження та для біженців в Україні загалом;

- проведення конкурсів і надання грантів на реалізацію соціальних і бізнес-проектів молоді;

- підтримки стартапів та організації краудфандингових платформ для реалізації креативних проектів молоді;

- реанімації програм підтримки молоді в Україні в частині надання першого робочого місця і пільгового кредитування на купівлю житла;

- будівництва соціальних будинків для молоді у регіонах, що постраждали внаслідок активних бойових дій;

- відновлення державної програми стимулювання демографічного відтворення та підвищення розмірів виплат при народженні дитини;

- збереження високого рівня патріотизму серед молоді через підтримку проектів діаспори за кордоном та внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Допоки активні бойові дії тривають, а щонайменше десять регіонів України зазнали і продовжують зазнавати значних втрат, говорити про повернення молоді складно. Однак, *молодь як найбільш мобільна соціально-демографічна група має бути прикладом для решти населення у позитивному досвіді повернення та реінтеграції*. Без первинних заходів стимулювання повернення молоді зростають ризики безповоротних втрат людського потенціалу України, її генофонду, найбільш активної та мобільної вікової категорії населення, яка буде визначати майбутнє нашої держави. Регулювання вимушеної міграції молоді має входити в коло пріоритетів державної політики і воєнної економіки України.

Отже, запропонована ідея і методика соціологічного дослідження міграційної мобільності молоді з акцентом на визначення впливу міграції на розвиток і капіталізацію людського потенціалу набуває ще більшої актуальності в умовах російсько-української війни. Дослідження досвіду проведення різних соціологічних обстежень молоді в Україні, у тому числі за період першого півріччя 2022 року, вказує на переважаючий фокус щодо її міграційних намірів. Натомість актуальним є більш широкий спектр проблематики дослідження з охопленням просторово-часових характеристик потенціалу і міграції молоді, її наслідків для розвитку і капіталізації людського потенціалу, а також виявлення додаткових особливостей потреб молоді в умовах війни з окресленням можливостей залучення її потенціалу в економіку на шляху повоєнного відновлення України.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

*Ох, не повчайте молодих!
Нехай побудуть молодими.
Кожне покоління відкоркує
своє шампанське.
Кожне покоління вип'є
свою чашу.
Але чому вони повинні пити
ще й нашу?
Причому вона ж і не наша,
це ж нам залишена чаша.*

Ліна Костенко

Відсутність належного інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики України в сфері регулювання міграції молоді актуалізує необхідність наукових обґрунтувань на предмет методології *моніторингу міграційної мобільності молоді*. Моніторинг має включати три етапи: 1) визначення кількісних показників міграційної мобільності молоді шляхом розрахунку емпіричного показника; 2) визначення основних характеристик зовнішньої міграції молоді та її впливу на розвиток і капіталізацію людського потенціалу мігранта (особистісний вимір); 3) визначення наслідків міграційної мобільності молоді з моделюванням її впливу на соціально-економічний розвиток та демографічну ситуацію (регіональний вимір).

У рамках другого етапу моніторингу розроблено та апробовано методіку *соціологічного опитування молоді з міграційним досвідом* за зовнішнім (виїзним) вектором. Опитування проводилось з жовтня 2021 року по січень 2022 року за прикладом молоді Львівської області. На основі аналізу 209 якісно заповнених анкет отримано низку важливих результатів щодо просторово-часових характеристик міграції молоді, впливу міграції на розвиток і капіталізацію її людського потенціалу, подальших планів молоді та намірів використовувати здобутий міграційний капітал.

Аналіз *географічної структури* зовнішньої міграції підтвердив найвищу привабливість для української молоді таких країн, як Польща, Німеччина, Франція, Італія, Австрія, Англія, Чехія. Для молоді віком 18-24 роки, яка здебільшого навчається і набуває свій перший досвід праці, основними країнами-реципієнтами є Польща, Німеччина й Англія. Для старших (понад 25 років) вікових груп окрім зазначених країн частішими стають практики виїзду до Франції, Італії, Чехії, а також США і Канади.

Аналіз *просторово-часових характеристик* мобільності молоді дозволив з'ясувати тривалість і частоту міграційних переміщень. Виявлено, що понад 80 % респондентів здійснювали виїзд за кордон у середньому один раз на рік або рідше і ці поїздки, як правило, були довгостроковими. Тривалість міграції є зростаючою, що підтверджує показник 63 % респондентів, які перебували за

кордоном понад 3 роки. Виявлені тенденції щодо частоти й тривалості міграції підтверджують ризикогенність орієнтації молоді на тривале або й пожиттєве перебування за кордоном, що при нестабільності в Україні лише посиляться.

Результати опитування щодо *особливостей працевлаштування* дозволили прийти до висновку, що міграція молоді ще до війни інтелектуалізувалась, трансформуючись з «заробітчанської». З відповідей, лише 10 % респондентів працювали, виконуючи фізичну важку й монотонну працю за кордоном. Фізична праця переважала для молоді віком 18-24 роки. З набуттям досвіду зростала частка зайнятих розумовою працею, що підтверджує успішну інтеграцію української молоді на ринках праці країн-реципієнтів.

Попри тенденції інтелектуалізації міграції молоді, залишалась вагомою частка осіб, які працевлаштовані нелегально – таких виявлено 23 %. Прослідковується зв'язок характеру праці з офіційним статусом працевлаштування. Зокрема, офіційне працевлаштування відзначили 95 % респондентів, які були зайняті розумовою працею і лише 62 % серед зайнятих фізичною працею. Актуальною є вікова специфіка офіційного працевлаштування – найвищий рівень нелегальної праці характерний для осіб віком понад 35 років та 18-24 роки. Тобто основна частина економічно активної молоді з набутим досвідом усе більш орієнтується на офіційне працевлаштування, що, однак, підсилює ризикогенність довгострокової міграції й безповоротних втрат людського потенціалу України.

Високу вагомість у результатах опитування мають відповіді щодо оцінок *умов праці й навчання в Україні і за кордоном*. У даному контексті доведено проблему низьких оцінок національних сфер освіти й зайнятості. Так, понад 75 % респондентів визначили умови навчання в Україні як задовільні, низькі або вкрай незадовільні і лише 5,1 % мігрантів оцінили стан розвитку вітчизняної сфери освіти якнайвище. У той же час, якість освіти за кордоном була оцінена наступним чином – майже 90 % респондентів відзначили високий рівень якості підготовки спеціалістів, з них майже 40 % вважають, що система організації навчання у закордонних навчальних закладах порівняно з українськими досконала та зразкова. Загалом середня оцінка умов навчання в Україні склала 2,83 бали, а за кордоном – 4,21 бали з 5 максимальних.

Що стосується оцінки умов праці в Україні, то понад 85 % респондентів вважають, що вони є вкрай і частково незадовільними або задовільними. Лише 14,2 % респондентів охарактеризували національний ринок праці як конкурентоспроможний по відношенню до умов праці в міграційно привабливих країнах. Загалом середня оцінка умов праці в Україні склала 2,45 бали, а за кордоном – 4,00 бали з 5 максимальних.

Загальний висновок з оцінювання *впливу міграції на розвиток людського потенціалу* – це позитивні наслідки на особистісному рівні і ризикогенні на рівні держави й регіону. Респонденти оцінювали вплив міграції на стан їхнього фізичного й психоемоційного здоров'я, освітньо-кваліфікаційний та інтелектуальний рівень, соціальні зв'язки, спосіб життя. Виявлений винятково позитивний вплив міграції на інтелектуальну й освітньо-кваліфікаційну складові людського потенціалу. З результатів, 44,0 % респондентів ідентифікували

підвищення освітнього рівня після міграції, маючи вже найвищий рівень кваліфікації.

Також виявлений позитивний вплив на соціальний статус мігрантів за кордоном, незважаючи на ризики дистантних сімей та інших соціетальних розривів з батьківщиною. Це означає, що молодь України ідентифікує себе як повноправних членів приймаючого суспільства без відчуття меншовартості, що було характерно для «заробітчанської» хвилі міграції 90-х років ХХ століття.

Позитивний вплив міграції на людський потенціал в особистісному вимірі підтверджують оцінки щодо його капіталізації, а саме зміни рівня доходів і майнового стану молоді з міграційним досвідом. Так, 58,3 % респондентів оцінили свої доходи в Україні на найнижчому рівні (1 і 2 бали з 5 максимальних), коли після міграції – лише 1,5 %.

Міграція сприяла покращенню майнового стану молоді-мігрантів: якщо до міграції найнижчу оцінку (1 і 2 бали) даному критерію надали 53,6 % респондентів, то після міграції – лише 8,1 %. Значне покращення майнового стану молоді теж вказує на ризикогенність її безповоротних втрат, які зростають при набутті майнових прав та інших активів власності за кордоном.

Використання методики розрахунку «gaps» розвитку та капіталізації людського потенціалу осіб з міграційним досвідом дозволила визначити різницю в оцінках за всіма критеріями: для фізіологічної і психологічної складових виявлено незначне від'ємне значення -0,024 та -0,019 балів, хоча й очікувались більш негативні оцінки впливу міграції за даним напрямком; +0,967 балів для інтелектуальної складової; +0,818 балів для освітньо-кваліфікаційної складової; +0,722 балів для культурної складової; +0,656 балів для соціальної складової. «Gaps» для доходів і майнового стану склали +1,957 та +1,478 балів відповідно.

Позитивний вплив міграції на розвиток і капіталізацію людського потенціалу молоді України нівелюють переважно негативні *наслідки для регіону і держави походження*. Це підтверджують результати опитування з виявленням найбільш актуальних проблем міграційної мобільності молоді України за зовнішнім вектором, які в умовах нестабільності лише поглиблюються. Такими проблемами є наступні:

- проблема низьких рееміграційних намірів молоді – понад 60 % не планує повертатись в Україну;

- проблема слабого впливу міграції на цінність власної праці – лише 49 % молоді вважає, що досвід міграції дозволяє в Україні працювати на кращих умовах та отримувати вищу заробітну плату;

- проблема невикористаного підприємницького потенціалу молоді з міграційним досвідом – близько 30 % готові інвестувати в бізнес, відтак слід створювати умови для реалізації таких намірів в Україні;

- проблема низької схильності молоді до віднесення міграційного стажу до соціального страхового стажу для подальшого пенсійного забезпечення – майже 70 % респондентів з тих чи інших причин не планують офіційно заявляти про закордонний трудовий стаж через те, що або не бачать в цьому сенсу (36 %), або не мають страхового стажу чи не були працевлаштовані офіційно (27 %).

Низькі рееміграційні наміри молоді різняться залежно від країни перебування. Зокрема, за часткою тих осіб, які планують залишитись у своїй країні назавжди, відповідний середній показник для респондентів з Польщі, Німеччини, Чехії та Англії склав 30 % при середньому значенні для всієї сукупності 42 %. Натомість респонденти з Франції та Австрії відзначились 80 % показником, з США – 50 %, Італії – 40 %, Канади – 100 %. Звідси можна зробити висновок, що ефективна політика стимулювання рееміграції молоді України має диференціюватись за країнами перебування, враховуючи їх політику інтеграції та умови розвитку людського потенціалу.

Проблема невикористаного підприємницького потенціалу актуалізує політику залучення міграційного капіталу (знань, досвіду, заощаджень) молоді в Україні. З результатів опитування виявлено, що 31 % молоді готові вкладати фінансові ресурси у придбання нерухомості, ще 29 % – у розвиток власного або родинного бізнесу, 6 % – у нарощення інтелектуального капіталу через підвищення власного освітньо-кваліфікаційного рівня або когось із родичів.

Інвестиційні плани молоді суттєво різняться у залежності від намірів її подальшого перебування: 36 % молоді, яка на момент опитування працювала за кордоном і не мала намірів реемігрувати в Україну, відповіла негативно на пропозицію інвестування міграційного капіталу на потреби розвитку України, тоді як серед респондентів, які планують повертатись назад, такий процент був у 9 разів вищий.

Таким чином, міграційна мобільність молоді (за прикладом Львівської області) характеризується низкою важливих тенденцій, виявлених у довоєнний період. Ключовими проблемами, які потребують вирішення у довгостроковому періоді, є надмірні розриви в оцінках молоді щодо умов навчання і праці в Україні та за кордоном, а також неузгодженість наслідків міграції молоді в особистісному і регіональному вимірах, при якій розвиток та капіталізація людського потенціалу особи-мігранта дисонують з ризикогенними аспектами втрат людського потенціалу регіону походження.

Виявлені проблеми міграційної мобільності молоді до *російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року* (опитування проводилось до січня 2022 року) ще більше поглиблюються в умовах нестабільності та невизначеності. Особливо актуалізується проблема низьких рееміграційних намірів молоді та переважання тривалої міграції з низькою частотою (рідкі відвідування батьківщини). Наростає проблема успішної інтеграції молоді за кордоном в умовах продовження війни в Україні. Це підтверджують результати опитування Gradus Research Company, згідно якого рееміграційні наміри мігрантів поступово знижуються з продовженням війни: якщо в травні 2022 року частка біженців, які за першої нагоди були готові повернутись в Україну складала 73 %, то в червні вона скоротилась до 65 %. Для внутрішньо переміщених осіб такі показники склали 83 % і 80 % відповідно, що вказує на швидшу інтеграцію українців за кордоном, ніж в Україні. З огляду на найвищу адаптаційність молоді до нових умов, очікувано саме дана вікова група найперше інтегрується в приймаючі суспільства.

Нові виклики доводять *необхідність соціологічних досліджень міграційної мобільності молоді в умовах війни*. Мова йде про ситуативні опитування різних

цільових груп молоді в залежності від регіону перебування (щодо проходження і наслідків бойових дій), факту вимушених переміщень та подальших планів. Для молоді, яка не змінювала місце перебування, в ході опитування важливо з'ясувати подальші плани й потенціал міграції з конкретизацією бажання, намірів і готовності змінювати місце перебування. Для молоді, яка була вимушена змінити місце перебування та набула статусу біженця чи внутрішньо переміщеної особи, є необхідним визначення подальших планів і потенціалу міграції, намірів рееміграції в контексті задоволення основних потреб.

Результати соціологічних досліджень молоді та її міграційної мобільності в умовах війни мають слугувати інформаційно-аналітичною основою для обґрунтування управлінських рішень з стимулювання її рееміграції:

- у випадку продовження війни – стимулювання повернення молоді в регіони, де не відбуваються активні бойові дії шляхом пропозиції закладами освіти спеціальних вступних умов, підтримки участі молоді в різних громадських і волонтерських проектах, організації й збереження постійних зв'язків з інститутами діаспори та осередками проживання переселенців за кордоном і в Україні, інформаційно-аналітичної роботи щодо розуміння вікової структури переселенців (на основі узагальнених даних Єдиного реєстру внутрішньо переміщених осіб та інформації щодо біженців і шукачів притулку), а також моніторингу вимушеної міграції населення України за внутрішнім і зовнішнім векторами зі з'ясуванням намірів та потреб молоді-переселенців;

2) у випадку завершення війни – стимулювання повернення молоді в регіони походження та надання можливостей вибору внутрішніх переміщень за бажанням (у більш безпечні регіони) шляхом пропозиції закладами освіти спеціальних вступних умов для внутрішньо переміщених осіб у регіонах їх походження та для біженців в Україні загалом, проведення конкурсів і надання грантів на реалізацію соціальних і бізнес-проектів молоді, підтримки стартапів та організації краудфандингових платформ для реалізації креативних проектів, реанімації програм підтримки в частині надання першого робочого місця і пільгового кредитування на купівлю житла, будівництва соціальних будинків для молоді у регіонах, що постраждали внаслідок активних бойових дій, відновлення державної програми стимулювання демографічного відтворення населення та підвищення розмірів виплат при народженні дитини, збереження високого рівня патріотизму серед молоді через підтримку проектів діаспори за кордоном та внутрішньо переміщених осіб в Україні.

При ефективній реалізації зазначених заходів саме молодь як найбільш мобільна соціально-демографічна група може бути взірцем для інших категорій населення у позитивному досвіді повернення й реінтеграції в Україні для швидшого її розвитку та очікуваного повоєнного відновлення.

Разом до Перемоги!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бараняк І. Є. Формування україно-німецької територіальної міграційної системи: економічні наслідки та ефекти. *Економіка та держава*. 2019. № 3. С. 132-136.
2. Біль М. М., Мульська О. П., Бараняк І. Є., Махонюк О. В., Карп'як М. О. Оцінювання впливу міграційної мобільності молоді на людський потенціал Карпатського регіону: наукове видання / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2021. 67 с.
3. Васильців Т. Г., Риндзак О. Т. Міграційна активність студентської та учнівської молоді Карпатського регіону України (результати соціологічного дослідження): науково-аналітичне видання. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». Львів. 2020. 60 с.
4. Війна в Україні: соціологічний вимір» : Оперативна соціологія. URL: https://oper.so/pdf/war_in_Ukraine.pdf
5. Вплив міграції на молодь України. Google-анкета. URL: <https://forms.gle/SAaxD4WZ1oZqTgMv8>
6. Гнатюк Т. О. Освітня міграція з України: сучасні тенденції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2018. Вип. 33. С. 85-89.
7. Гринчишин І. М., Бас-Юрчишин М. А., Біль М. М. Трансформація системи соціального захисту: національні пріоритети та регіональні особливості. Львів, 2018. 180 с.
8. Гринькевич О. С. Вторинна зайнятість студентської молоді в Україні у контексті аналізу її освітньо-професійних цінностей. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. Вип. 19. С. 127-141.
9. Гринькевич О. С. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України (методологія аналізу і системи моніторингу): автореф. дис. д-ра екон. наук... 08.00.03. Львів, 2018. 43 с.
10. Ключковська І., П'ятковська О. Міграційні настрої студентів в умовах візової лібералізації (опитування студентів НУ «ЛП» та НТУУ «КПІ»). Львів, 2017. 30 с.
11. Лібанова Е. В українців сформувалася мода на життя і навчання за кордоном : Укрінформ (16.09.2021). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3317019-v-ukrainciv-sformuvalasa-moda-na-zitta-i-navcanna-za-kordonom-libanova.html>
12. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – перша хвиля дослідження. Травень 2022 : Gradus Research Company. URL: https://gradus.app/documents/256/GradusEU_survey_wave1_UA_hSorts5.pdf
13. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – друга хвиля дослідження. Червень 2022 : Gradus Research Company. URL: https://gradus.app/documents/258/GradusEU_publicztion_wave2_UA_MW7vdId.pdf

14. Мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки : Інститут економіки та прогнозування НАН України (28.04.2022). URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9009>
15. Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину (квітень-травень 2022 р.) : Разумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-shcho-povertaiutsia-na-batkivshchynu>
16. Павлів-Самоїл Н. Проблеми правової культури у процесі інтеграції мігранта. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. №. 3(37). С. 23-26.
17. Про основні засади молодіжної політики. Закон України № 1414-IX від 27.04.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
18. Рісна Р. Р. Цільові пріоритети реалізації програм трудової реєміграції. *Ефективна економіка*. 2016. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_7_37
19. Українські біженці: настрої та оцінки (березень 2022 р.) : Разумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukrainski-bizhentsi-nastroi-ta-otsinky>
20. Філіпчук Л., Ломоносова Н., Сирбу О., Кабанець Ю. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022). CEDOS. URL: <https://www.prostir.ua/wp-content/uploads/2022/03/vymushena-migracziya-ta-vijna-v-ukrai%CC%88ni.docx-1-1.pdf>
21. Шульц С. Л., Луцків О. М. Нормативно-правові засади розбудови прикордонної інфраструктури. *Регіональна економіка*. 2019. № 3(93). С. 24-36. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2019-3-3>
22. Demireva N., Quassoli F. The Lived Experiences of Migration: An Introduction. *Social Inclusion*. 2019. Vol. 7, Issue 4. Pp. 1-6. <https://doi.org/10.17645/si.v7i4.2568>
23. Hrynkevych O. S. Cross-border factor of educational migration of ukrainian youth to Poland: social-economic opportunities and threats. *Економічний часопис-XXI*. 2017. № 163 (1-2(1)). С. 26-30. <https://doi.org/10.21003/ea.V163-05>
24. IOM: Ukraine - Internal Displacement Report - General Population Survey Round 5 (3-23 May 2022). URL: <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/iom-ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-0>
25. Radjenovic A. Secondary movements of asylum- seekers in the EU asylum system. Briefing October 2017 / European Parliament. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608728/EPRS_BRI\(2017\)608728_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608728/EPRS_BRI(2017)608728_EN.pdf)
26. Wpływ uchodźców z Ukrainy na polską gospodarke : ARC Rynek i Opinia (24.05.2022). URL: <https://arc.com.pl/wpływ-uchodzców-z-ukrainy-na-polska-gospodarke/>
27. Zaiceva A. The impact of aging on the scale of migration : *IZA. World of Labor*. 2014. № 99. <https://doi.org/10.15185/izawol.99> URL: <https://wol.iza.org/uploads/articles/99/pdfs/impact-of-aging-on-scale-of-migration.pdf>

Анкета для соціологічного опитування молоді з міграційним досвідом

АНКЕТА

Шановний добродію/добродійко!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, яке проводять науковці ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» з метою вивчення міграційного досвіду молоді та визначення впливу міграції на її подальше життя.

Анкета є анонімною, результати будуть використані лише в узагальненому вигляді, тому просимо відверто відповідати на запитання.

1. Чи Ви коли-небудь мігрували за кордон (не беручи до уваги туристичних поїздок, відпочинку, відвідин родичів чи друзів)?

- а) так;
- б) ні.

2. Вкажіть тип поселення в Україні, де Ви проживаєте зараз або проживали до міграції:

- а) обласний центр – м. Львів;
- б) місто Львівської області;
- в) село, селище Львівської області;
- г) інше _____

3. Вкажіть основну країну Вашої міграції за кордон:

- а) Польща;
- б) Німеччина;
- в) Італія;
- г) Чехія;
- д) інше _____

4. Чи перебуваєте Ви за кордоном досі та що плануєте робити далі?

- а) так, працюю за кордоном і не планую повертатись в Україну;
- б) так, навчаюсь за кордоном і не планую повертатись в Україну;
- в) так, працюю за кордоном, але планую повертатись в Україну;
- г) так, навчаюсь за кордоном, але планую повертатись в Україну;
- д) ні, перебуваю в Україні, але планую попрацювати за кордоном якийсь час;
- е) ні, перебуваю в Україні, але планую повчитися за кордоном якийсь час;
- є) ні, перебуваю в Україні, але планую емігрувати назавжди найближчим часом;
- ж) ні, перебуваю в Україні, планую тут навчатись, працювати, жити, а міграція за кордон лише цікавить як туристична або інша короткострокова (відвідини родичів, закупівельна, ділова, лікувальна тощо).

5. Як часто Ви мігрували/мігруєте?

- а) поки один раз;
- б) один раз на декілька років;
- в) у середньому один раз на рік;
- г) декілька разів на рік;
- д) щомісяця.

6. Скільки приблизно часу Ви перебували за кордоном загалом (порахуйте за всі поїздки лише з метою праці чи навчання)?

- а) до 1 місяця;
- б) до 1 року;
- в) близько 3-х років;
- г) 5 і більше років;
- д) важко відповісти.

7. Якщо Ви були/є працевлаштовані за кордоном, то якою була Ваша праця?

- а) фізичною, важкою, монотонною;
- б) фізичною, але різноманітною;
- в) розумовою, але більше технічною;
- г) розумовою і такою, що вимагала прийняття власних рішень;
- д) не маю досвіду працевлаштування за кордоном.

8. Чи були Ви працевлаштовані офіційно?

- а) так, повністю;
- б) так, але деякі норми праці порушувались (право на відпустку, кількість робочих годин, рівень оплати праці та ін.);
- в) ні, праця була неофіційна, але всі норми праці були дотримані;
- г) ні, праця була неофіційна і умови праці були з порушенням норм;
- д) не маю досвіду працевлаштування за кордоном.

9. Чи будете Ви подавати свій страховий стаж, який отримали за кордоном, у Пенсійний фонд України?

- а) так, це моє право;
- б) так, але ще не знаю як це робиться;
- в) ні, оскільки на це треба багато зусиль;
- г) ні, не бачу сенсу;
- д) ні, працевлаштування було неофіційне;
- е) не маю страхового стажу за кордоном.

10. Якщо Ви навчались за кордоном, то оцініть умови навчання в Україні і за кордоном (рівень викладання, обладнання аудиторій, контроль знань), де 1 – найгірша оцінка, 5 – найвища. Якщо Ви не навчались, то пропустіть це питання.

	1	2	3	4	5
<i>В Україні</i>					
<i>За кордоном</i>					

11. Якщо Ви працювали за кордоном, то оцініть умови праці в Україні і за кордоном (рівень оплати праці, кількість робочих годин, безпека на робочому місці), де 1 – найгірша оцінка, 5 – найвища. Якщо Ви не працювали, то пропустіть це питання.

	1	2	3	4	5
<i>В Україні</i>					
<i>За кордоном</i>					

12. Як вплинула міграція на Ваше здоров'я? Оцініть стан Вашого фізичного здоров'я до і після/під час міграції, де 1 – найгірший стан, 5 – найкращий.

	1	2	3	4	5
<i>До міграції</i>					
<i>Після міграції</i>					

13. Як вплинула міграція на Ваш емоційний стан (тривожність, переживання, стрес)? Оцініть свій психологічний стан до і після/під час міграції, де 1 – найгірший стан, 5 – найкращий.

	1	2	3	4	5
<i>До міграції</i>					
<i>Після міграції</i>					

14. Як вплинула міграція на Ваші психологічні якості – стресостійкість, організованість, комунікабельність, лідерство і т. д.? Оцініть рівень свого розвитку як особистості до виїзду і після/під час міграції, де 1 – найнижчий рівень, 5 – найвищий.

	1	2	3	4	5
<i>До міграції</i>					
<i>Після міграції</i>					

15. Як вплинула міграція на Вашу освіту (рівень, кваліфікацію)? Оцініть рівень Вашої освіти до виїзду і після/під час міграції, де 1 – найнижчий рівень, 5 – найвищий.

	1	2	3	4	5
<i>До міграції</i>					
<i>Після міграції</i>					

16. Як вплинула міграція на Ваші знання і навички? Оцініть рівень Ваших знань, досвіду до і після/під час міграції, де 1 – найнижчий рівень, 5 – найвищий.

	1	2	3	4	5
<i>До міграції</i>					
<i>Після міграції</i>					

17. Як вплинула міграція на Ваші доходи? Оцініть рівень Ваших доходів до і після/під час міграції, де 1 – найнижчий рівень, 5 – найвищий.

	1	2	3	4	5
<i>До міграції</i>					
<i>Після міграції</i>					

18. Як вплинула міграція на Ваш майновий стан, зокрема чи завдяки доходам від міграції Ви придбали нове житло або зробили ремонт у житлі, яке вже мали, можливо придбали автомобіль чи інші цінні речі? Оцініть рівень Вашого майнового стану до і після/під час міграції, де 1 – найгірший, 5 – найкращий.

	1	2	3	4	5
<i>До міграції</i>					
<i>Після міграції</i>					

19. Як вплинула міграція на Ваш спосіб життя – відпочинок, відвідування кіно, театру, спортзалу, церкви і т. д.? Оцініть задоволення Вашим життям до і після/під час міграції, де 1 – найгірша оцінка, 5 – найвища.

	1	2	3	4	5
<i>До міграції</i>					
<i>Після міграції</i>					

20. Як вплинула міграція на Ваш соціальний статус – відчуття поваги й власної гідності, значення в суспільстві? Оцініть зміну Вашого соціального статусу до і після/під час міграції, де 1 – найнижчий, 5 – найвищий.

	1	2	3	4	5
<i>До міграції</i>					
<i>Після міграції</i>					

21. Чи вдалось Вам під час міграції познайомитись з новими людьми, здобути нових друзів?
- а) так, з'явилося багато знайомих не з України;
  - б) так, але в основному це нові знайомі з України;
  - в) так, з'явилося багато нових знайомих, але втрачено багато друзів і знайомих в Україні;
  - г) так, є нові знайомства, але не багато;
  - д) ні, мало з ким виходило спілкуватись.
22. Чи вважаєте Ви, що досвід міграції дозволяє Вам в Україні працювати на кращих умовах та отримувати вищу заробітну плату?
- а) так, однозначно;
  - б) так, частково;
  - в) ні;
  - г) важко відповісти;
  - д) не маю досвіду працевлаштування за кордоном.
23. Чи готові Ви зароблені міграційні кошти інвестувати в Україні?
- а) так, у свій бізнес;
  - б) так, у бізнес сім'ї, родичів, друзів, знайомих;
  - в) так, купити нерухомість, інші цінні речі;
  - г) так, оплатити власне навчання чи навчання членів сім'ї;
  - д) так, у громадські, соціальні проекти;
  - е) ні;
  - є) важко відповісти.
24. Вкажіть, будь ласка, Ваш вік:
- а) 18-24 роки;
  - б) 25-29 років;
  - в) 30-35 років;
  - г) 35 і більше років.
25. Вкажіть Вашу стать:
- а) чол.;
  - б) жін.
26. Вкажіть Ваш сімейний стан:
- а) неодружений/незаміжня;
  - б) в офіційно зареєстрованому шлюбі;
  - в) живемо разом, але без реєстрації;
  - г) розлучений(а);
  - д) удівець/удова.
27. Чи маєте Ви дітей?
- а) так;
  - б) ні.
28. Вкажіть рівень Вашої освіти:
- а) повна чи базова середня освіта;
  - б) професійно-технічна освіта;
  - в) вища освіта.

Щиро вдячні за Ваш час і відповіді!

**Структура відповідей респондентів у рамках соціологічного опитування
молоді з міграційним досвідом (приклад Львівської області)**

Питання: Вкажіть тип поселення в Україні,
де Ви проживаєте зараз або проживали до міграції

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
столиця та обласні центри	102	48,8
інші міста	49	23,4
село, селище	51	24,4
область	7	3,3
Всього	209	100,0

Питання: Вкажіть основну країну
Вашої міграції за кордон

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
Польща	75	35,9
Німеччина	26	12,4
Франція	20	9,6
Італія	14	6,7
Австрія	10	4,8
Англія	10	4,8
Чехія	10	4,8
США	8	3,8
Швеція	5	2,4
Канада	4	1,9
Словаччина	4	1,9
Іспанія	3	1,4
Бельгія	2	1,0
Данія	2	1,0
Ізраїль	2	1,0
Нідерланди	2	1,0
Хорватія	2	1,0
Греція	1	0,5
Дубай	1	0,5
Китай	1	0,5
Литва	1	0,5
Молдова	1	0,5
ОАЕ	1	0,5
Росія	1	0,5
Румунія	1	0,5
Туреччина	1	0,5
Чорногорія	1	0,5
Всього	209	100,0

Питання: Чи перебуваєте Ви за кордоном досі та що плануєте робити далі?

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
ні, перебуваю в Україні, але планую емігрувати назавжди найближчим часом	3	1,4
ні, перебуваю в Україні, але планую повчитися за кордоном якийсь час	2	1,0
ні, перебуваю в Україні, але планую попрацювати за кордоном якийсь час	33	15,8
ні, перебуваю в Україні, планую тут навчатись, працювати, жити, а міграція за кордон лише цікавить як туристична або інша короткострокова (відвідини родичів, закупівельна, ділова, лікувальна тощо)	37	17,7
так, навчаюсь за кордоном і не планую повертатись в Україну	13	6,2
так, навчаюсь за кордоном, але планую повертатись в Україну	13	6,2
так, працюю за кордоном і не планую повертатись в Україну	71	34,0
так, працюю за кордоном, але планую повертатись в Україну	37	17,7
Всього	209	100,0

Питання: Як часто Ви мігрували/мігруєте?

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
декілька разів на рік	34	16,3
один раз на декілька років	36	17,2
поки один раз	109	52,2
у середньому один раз на рік	23	11,0
щомісяця	7	3,3
Всього	209	100,0

Питання: Скільки приблизно часу Ви перебували за кордоном загалом (порахуйте за всі поїздки лише з метою праці чи навчання)?

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
5 і більше років	67	32,1
близько 3-х років	64	30,6
важко відповісти	8	3,8
до 1 місяця	15	7,2
до 1 року	55	26,3
Всього	209	100,0

Питання: Якщо Ви були/є працевлаштовані за кордоном, то якою була Ваша праця?

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
не маю досвіду працевлаштування за кордоном	22	10,5
розумовою і такою, що вимагала прийняття власних рішень	44	21,1
розумовою, але більше технічною	30	14,4
фізичною, але різноманітною	92	44,0
фізичною, важкою, монотонною	21	10,0
Всього	209	100,0

Питання: Чи були Ви працевлаштовані офіційно?

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
не маю досвіду працевлаштування за кордоном	22	10,5
ні, праця була неофіційна і умови праці були з порушенням норм	14	6,7
ні, праця була неофіційна, але всі норми праці були дотримані	33	15,8
так, але деякі норми праці порушувались (право на відпустку, кількість робочих годин, рівень оплати праці та ін.)	27	12,9
так, повністю	113	54,1
Всього	209	100,0

Питання: Чи будете Ви подавати свій страховий стаж, який отримали за кордоном, в Пенсійний фонд України?

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
не маю страхового стажу за кордоном	30	14,4
ні, не бачу сенсу	75	35,9
ні, оскільки на це треба багато зусиль	13	6,2
ні, працевлаштування було неофіційне	27	12,9
так, але ще не знаю як це робиться	47	22,5
так, це моє право	17	8,1
Всього	209	100,0

Питання: Якщо Ви навчались за кордоном, то оцініть умови навчання в Україні і за кордоном (рівень викладання, обладнання аудиторій, контроль знань), де 1 – найгірша оцінка, 5 – найвища

В Україні		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	9	4,3	7,7	7,7
	2	35	16,7	29,9	37,6
	3	46	22,0	39,3	76,9
	4	21	10,0	17,9	94,9
	5	6	2,9	5,1	100,0
	Всього	117	56,0	100,0	
Пропущені	Системні пропущені	92	44,0		
Всього		209	100,0		

За кордоном		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	1	,5	,9	,9
	2	2	1,0	1,9	2,8
	3	12	5,7	11,2	14,0
	4	50	23,9	46,7	60,7
	5	42	20,1	39,3	100,0
	Всього	107	51,2	100,0	
Пропущені	Системні пропущені	102	48,8		
Всього		209	209	100,0	

Питання: Якщо Ви працювали за кордоном, то оцініть умови праці в Україні і за кордоном (рівень оплати праці, кількість робочих годин, безпека на робочому місці), де 1 – найгірша оцінка, 5 – найвища

В Україні		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	31	14,8	17,5	17,5
	2	64	30,6	36,2	53,7
	3	57	27,3	32,2	85,9
	4	21	10,0	11,9	97,7
	5	4	1,9	2,3	100,0
	Всього	177	84,7	100,0	
Пропущені	Системні пропущені	32	15,3		
Всього		209	209	100,0	

За кордоном		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	1	,5	,5	,5
	2	3	1,4	1,6	2,1
	3	44	21,1	23,5	25,7
	4	86	41,1	46,0	71,7
	5	53	25,4	28,3	100,0
	Всього	187	89,5	100,0	
Пропущені	Системні пропущені	22	10,5		
Всього		209	209	100,0	

Питання: Як вплинула міграція на Ваше здоров'я? Оцініть стан Вашого фізичного здоров'я до і після/під час міграції, де 1 – найгірший стан, 5 – найкращий

В Україні		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	3	1,4	1,4	1,4
	2	8	3,8	3,8	5,3
	3	46	22,0	22,0	27,3
	4	99	47,4	47,4	74,6
	5	53	25,4	25,4	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

За кордоном		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	3	1,4	1,4	1,4
	2	15	7,2	7,2	8,6
	3	43	20,6	20,6	29,2
	4	89	42,6	42,6	71,8
	5	59	28,2	28,2	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

Питання: Як вплинула міграція на Ваш емоційний стан (тривожність, переживання, стрес)? Оцініть свій психологічний стан до і після/під час міграції, де 1 – найгірший стан, 5 – найкращий

В Україні		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	6	2,9	2,9	2,9
	2	18	8,6	8,6	11,5
	3	48	23,0	23,0	34,4
	4	95	45,5	45,5	79,9
	5	42	20,1	20,1	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

За кордоном		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	9	4,3	4,3	4,3
	2	25	12,0	12,0	16,3
	3	37	17,7	17,7	34,0
	4	88	42,1	42,1	76,1
	5	50	23,9	23,9	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

Питання: Як вплинула міграція на Ваші психологічні якості – стресостійкість, організованість, комунікабельність, лідерство і т. д.? Оцініть рівень свого розвитку як особистості до виїзду і після/під час міграції, де 1 – найнижчий рівень, 5 – найвищий

В Україні		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	6	2,9	2,9	2,9
	2	31	14,8	14,8	17,7
	3	74	35,4	35,4	53,1
	4	78	37,3	37,3	90,4
	5	20	9,6	9,6	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

За кордоном		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	4	1,9	1,9	1,9
	2	12	5,7	5,7	7,7
	3	17	8,1	8,1	15,8
	4	102	48,8	48,8	64,6
	5	74	35,4	35,4	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

Питання: Як вплинула міграція на Вашу освіту (рівень, кваліфікацію)? Оцініть рівень Вашої освіти до виїзду і після/під час міграції, де 1 – найнижчий рівень, 5 – найвищий

В Україні		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	4	1,9	1,9	1,9
	2	31	14,8	14,8	16,7
	3	81	38,8	38,8	55,5
	4	71	34,0	34,0	89,5
	5	22	10,5	10,5	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

За кордоном		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	4	1,9	1,9	1,9
	2	4	1,9	1,9	3,8
	3	34	16,3	16,3	20,1
	4	75	35,9	35,9	56,0
	5	92	44,0	44,0	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

Питання: Як вплинула міграція на Ваші знання і навички? Оцініть рівень Ваших знань, досвіду до і після/під час міграції, де 1 – найнижчий рівень, 5 – найвищий

В Україні		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	5	2,4	2,4	2,4
	2	37	17,7	17,7	20,1
	3	90	43,1	43,1	63,2
	4	65	31,1	31,1	94,3
	5	12	5,7	5,7	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

За кордоном		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	1	0,5	0,5	0,5
	2	0	0	0	0
	3	17	8,1	8,1	8,6
	4	89	42,6	42,6	51,2
	5	102	48,8	48,8	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

Питання: Як вплинула міграція на Ваші доходи? Оцініть рівень Ваших доходів до і після/під час міграції, де 1 – найнижчий рівень, 5 – найвищий

В Україні		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	50	23,9	23,9	23,9
	2	72	34,4	34,4	58,4
	3	61	29,2	29,2	87,6
	4	25	12,0	12,0	99,5
	5	1	0,5	0,5	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

За кордоном		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	1	0,5	0,5	0,5
	2	2	1,0	1,0	1,4
	3	20	9,6	9,6	11,0
	4	104	49,8	49,8	60,8
	5	82	39,2	39,2	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

Питання: Як вплинула міграція на Ваш майновий стан, зокрема чи завдяки доходам від міграції Ви придбали нове житло або зробили ремонт у житлі, яке вже мали, можливо придбали автомобіль чи інші цінні речі? Оцініть рівень Вашого майнового стану до і після/під час міграції, де 1 – найгірший, 5 – найкращий

В Україні		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	45	21,5	21,5	21,5
	2	67	32,1	32,1	53,6
	3	68	32,5	32,5	86,1
	4	27	12,9	12,9	99,0
	5	2	1,0	1,0	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

За кордоном		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	8	3,8	3,8	3,8
	2	9	4,3	4,3	8,1
	3	46	22,0	22,0	30,1
	4	84	40,2	40,2	70,3
	5	62	29,7	29,7	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

Питання: Як вплинула міграція на Ваш спосіб життя – відпочинок, відвідування кіно, театру, спортзалу, церкви і т. д.? Оцініть задоволення Вашим життям до і після/під час міграції, де 1 – найгірша оцінка, 5 – найвища

В Україні		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	16	7,7	7,7	7,7
	2	36	17,2	17,2	24,9
	3	70	33,5	33,5	58,4
	4	69	33,0	33,0	91,4
	5	18	8,6	8,6	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

За кордоном		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	7	3,3	3,3	3,3
	2	15	7,2	7,2	10,5
	3	38	18,2	18,2	28,7
	4	81	38,8	38,8	67,5
	5	68	32,5	32,5	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

Питання: Як вплинула міграція на Ваш соціальний статус – відчуття поваги й власної гідності, значення в суспільстві? Оцініть зміну Вашого соціального статусу до і після/під час міграції, де 1 – найнижчий, 5 – найвищий

В Україні		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	12	5,7	5,7	5,7
	2	27	12,9	12,9	18,7
	3	74	35,4	35,4	54,1
	4	71	34,0	34,0	88,0
	5	25	12,0	12,0	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

За кордоном		Частота, осіб	Процент, %	Валідний процент, %	Кумулятивний процент, %
Валідні	1	1	0,5	0,5	0,5
	2	8	3,8	3,8	4,3
	3	47	22,5	22,5	26,8
	4	89	42,6	42,6	69,4
	5	64	30,6	30,6	100,0
	Всього	209	100,0	100,0	

Питання: Чи вдалось Вам під час міграції познайомитись з новими людьми, здобути нових друзів?

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
ні, мало з ким виходило спілкуватись	7	3,3
так, але в основному це нові знайомі з України	35	16,7
так, є нові знайомства, але не багато	40	19,1
так, з'явилося багато знайомих не з України	81	38,8
так, з'явилося багато нових знайомих, але втрачено багато друзів і знайомих в Україні	46	22,0
Всього	209	100,0

Питання: Чи вважаєте Ви, що досвід міграції дозволяє Вам в Україні працювати на кращих умовах та отримувати вищу заробітну плату?

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
важко відповісти	56	26,8
не маю досвіду працевлаштування за кордоном	7	3,3
ні	43	20,6
так, однозначно	44	21,1
так, частково	59	28,2
Всього	209	100,0

Питання: Чи готові Ви зароблені міграційні кошти інвестувати в Україні?

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
важко відповісти	37	17,7
ні	44	21,1
ні, важко відповісти	1	0,5
так, купити нерухомість, інші цінні речі	41	19,6
так, купити нерухомість, інші цінні речі, важко відповісти	2	1,0
так, купити нерухомість, інші цінні речі, ні	1	0,5
так, купити нерухомість, інші цінні речі, так, оплатити власне навчання чи навчання членів сім'ї	8	3,8
так, купити нерухомість, інші цінні речі, так, у громадські, соціальні проекти	1	0,5
так, оплатити власне навчання чи навчання членів сім'ї	1	0,5
так, у бізнес сім'ї, родичів, друзів, знайомих	3	1,4
так, у бізнес сім'ї, родичів, друзів, знайомих, так, купити нерухомість, інші цінні речі	8	3,8
так, у бізнес сім'ї, родичів, друзів, знайомих, так, оплатити власне навчання чи навчання членів сім'ї	1	0,5
так, у бізнес сім'ї, родичів, друзів, знайомих, так, у громадські, соціальні проекти	1	0,5
так, у громадські, соціальні проекти	2	1,0
так, у свій бізнес	27	12,9
так, у свій бізнес, важко відповісти	1	0,5
так, у свій бізнес, так, купити нерухомість, інші цінні речі	20	9,6
так, у свій бізнес, так, оплатити власне навчання чи навчання членів сім'ї	5	2,4
так, у свій бізнес, так, у бізнес сім'ї, родичів, друзів, знайомих	5	2,4
Всього	209	100,0

Питання: Вкажіть, будь ласка, Ваш вік

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
18-24 роки	55	26,3
25-29 років	64	30,6
30-35 років	60	28,7
35 і більше років	30	14,4
Всього	209	100,0

Питання: Вкажіть Вашу стать

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
жін.	113	54,1
чол.	96	45,9
Всього	209	100,0

Питання: Вкажіть Ваш сімейний стан

Варіанти відповідей	Частота, осіб	Процент, %
в офіційно зареєстрованому шлюбі	105	50,2
живемо разом, але без реєстрації	15	7,2
неодружений/незаміжня	75	35,9
розлучений(а)	12	5,7
удівець/удова	2	1,0
Всього	209	100,0

Науково-аналітична доповідь

Біль М. М., Махонюк О. В., Мульська О. П., Бараняк І. Є., Карп'як М. О.

Міграційна мобільність молоді: результати соціологічного дослідження та нові виклики в умовах війни

Комп'ютерний макет
Біль М.М.

Оригінал-макету виготовлено в ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»
79026, Львів, вул. Козельницька, 4.

Друк ФОП ОМЕЛЬЧЕНКО В.Г.
папір офсетний, ум.-друк. арк. 4,1, гарнітура Times
Наклад 100